

DOWN TO earth

milieu | mensen | meningen



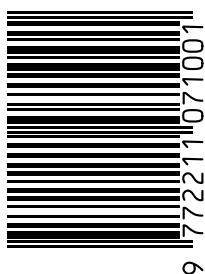
Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 1 | december 2010

02



Indiaan in je tank?

Strijd tegen olie uit Canadese teerzanden



NATUURNETWERK
Hoe de EHS maar niet
afkomt

STADSTUINDERS
Drie idealisten leren je
eten van stadsgrond

EGBERT TELLEGEN
Over een halve eeuw
milieu



Istockphoto

Licht landje

Zo mooi als deze, in de Oekraïne, zien wij 'm hier niet. Bij ons is doorgaans te veel lichtvervuiling om degelijk sterren te kunnen kijken. Stichting Natuur en Milieu maakt zich sterk om het donker in Nederland weer donker te laten zijn. Elk jaar bij het wisselen van zomer- naar wintertijd organiseert ze de nacht van de nacht. De donkerste plek van Nederland, zo onderzocht de stichting in 2009, is Schiermonnikoog, met zo'n drieduizend sterren. In de Gelderse Vallei zijn het er nog maar zeshonderd, en in de gemiddelde stad nog maar vijftig. Bij de sterrentelling van 2010 blijken de Veluwe, het oosten van Drente en Zeeuws Vlaanderen goede, donkere plekken. www.laathetdonkerdonker.nl



1. Vincent Bijlo, column. 2. Ronella Bleijenburg, samenstelling consumentenpagina. 3. Michiel Bussink, receptcolumn. 4. Kris de Decker, column. 5. Marten van Dijk, fotografie. 6. Renée Gubbels, illustraties. 7. Dirk Janssen, freelancer. 8. Freek Kallenberg, redactie. 9. Wendy Koops, samenstelling mediapagina. 10. Jacqueline Mineur, juridisch advies. 11. Nienke Oosterbaan, rubriek Doe het zelf. 12. Annemarie Opmeer, hoofdredactie. 13. Harry Perrée, freelancer. 14. Marjan Peters, art-direction en vormgeving. 15. Thomas van Slobbe, column. 16. Myrte Verweij, samenstelling actueel internationaal. 17. Dinand van der Wal, fotografie. 18. Karen Zandbergen, column.

Oogstbaar surplus

In de Canadese provincie Alberta vecht een gemeenschap van zo’n vijfhonderd indianen al jaren voor hun recht om te jagen op de kariboe. Door de oprukkende oliewinning uit teerzanden wordt het leefgebied van deze prachtige rendieren steeds kleiner. Hierdoor kunnen ze steeds moeilijker aan voldoende voedsel komen en dreigen de kariboes uit te sterven. (Zie het coverartikel op pag. 32)

De Beaver Lake Cree leeft al sinds mensenheugenis van de jacht op de kariboe, zónder dat deze beesten hierdoor uitstierven. De indianen letten er namelijk op dat ze alleen het ‘oogstbaar surplus’ van de kudde omleggen om aan hun behoefte aan vlees en huiden te voldoen. Ze roomden de overvloed van de natuur af, waardoor deze niet uitgeput raakte. Doordat hun economie was gebaseerd op de overvloedige natuur kenden deze indianen geen schaarste.

Totdat ze werden geconfronteerd met de vernietigende kracht van de kapitalistische markteconomie. Deze moet groeien om te overleven en voedt zich met onze ogenschijnlijk eindeloze behoefte aan steeds maar weer meer producten, diensten en ‘belevissen’. Ondanks een overvloed aan eten, drinken, genotsmiddelen en luxe goederen is het nooit genoeg en mede daardoor is alles schaars. Niet alleen landbouwgrond, grondstoffen en energie, maar ook dingen die voorheen voor iedereen vrij beschikbaar waren. Zoals schoon water, schone lucht, bossen en wilde dieren zoals de kariboe.

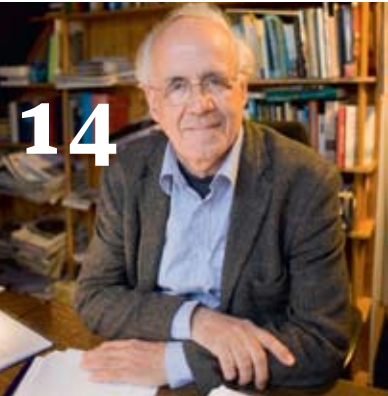
Twintig jaar geleden stelde Milieudefensie zich de vraag: hoeveel energie, grondstoffen, water, landbouwgrond en bos is er eigenlijk beschikbaar? Hoeveel kunnen we gebruiken zonder dat deze hulpbronnen uitputten? En wat betekent dit voor het dagelijkse leven van de naar verwachting 7 miljard wereldburgers die er in 2010 zijn? Milieudefensie schreef haar bevindingen op in het Actieplan Duurzaam Nederland (pagina 28.) Wat bleek? Er is een heel luxe leven mogelijk. Niet alleen voor ons westerlingen, maar voor iedereen. Er was en is alleen een maar: je moest als burger wel keuzes maken. Je kunt niet én elke dag vlees eten én auto rijden én elk jaar met het vliegtuig op vakantie.

Het uitdragen van deze boodschap is nog steeds politieke zelfmoord. De consument-kiezer wil immers geen beperkingen, zeker niet op genoemde terreinen. Dit ter sprake brengen, middels acties en campagnes, is nog steeds subversief, zoals socioloog en milieukundige Egbert Tellegen in dit nummer zegt. (pag. 14) Maar als het ‘normaal’ is om anderen een goed leven op deze overvloedige aarde te ontzeggen, door jezelf meer toe te eigenen dan het ‘oogstbaar surplus’, is er dan een andere optie dan subversief te zijn?

Freek Kallenberg, redacteur

“We moeten vaker dwarsliggen”

Socioloog en oud Milieudefensie-voorzitter Egbert Tellegen schreef een boek over een halve eeuw milieu. Een overzichtswerk moest het worden, maar naarmate het boek vorderde, voelde hij zich steeds ongemakkelijker. “Ik dacht: het gaat helemaal fout.”



Natuur op pauze

Het nieuwe kabinet stopt geen geld meer in de Ecologische Hoofdstructuur. Natuurliefhebbers vragen zich af of dit Nederlandse natuurnetwerk ooit nog af komt.



23 De Activist



Stadstuinieren

Tegen het kraken van leegstaande woonruimte is momenteel flink wat weerstand, maar lege buitenterreinen in de stad zijn er ook zat. Daar iets groens mee doen, dat wordt juist steeds populairder. Voortkomend uit een Transition Townplan, als guerrilla gardening, of met een permacultuurinsteek, of alles tegelijk; er zijn allerlei invalshoeken. Voedsel verbouwen op braakliggende terreinen is een geweldige manier om mensen in een buurt bij elkaar te brengen. Maar stadstuiniers willen vaak meer dan dat. Ze willen die dichtgeasfalteerde stadswereld een stukje groener maken, mensen weer laten voelen hoe eten verbouwd wordt en zelfs: mensen helpen zich voor te bereiden op een wereld zonder olie. Drie groene idealisten laten op pagina 23, 31 en 37 zien dat stadstuinieren voor iedereen is.

Tekst Annemarie Opmeer Beeld Dinand van der Wal

Burgerinspectie

De Amerikaanse multinational Monsanto zou in Enkhuizen in het geheim werken aan de genetische manipulatie van zaden. Verontruste burgers gingen op zoek naar bewijsmateriaal.



32 Canadese teerzanden

Oliewinning uit teerzanden wordt steeds lucratiever. Canadese indianen verzetten zich al jaren tegen deze smerige industrie. “Ons leefgebied wordt langzaam vergiftigd”.

en verder

- 01 Inzoomen
- 06 Brieven
- 07 Onder Vuur, Commentaar
- 08 De Stelling, Zandbergen
- 10 Actueel Nederland
- 11 Bijlo
- 12 Actueel Internationaal
- 27 Lowtech
- 28 Actieplan Nederland Duurzaam
- 38 Media
- 39 Slobbe
- 41 Boeken
- 42 Consument, Recept
- 43 Doe het zelf
- 44 De Jurist
- 45 Oproepen en agenda
- 46 Uitzoomen



Blij of boos? Enthousiast of verontwaardigd? Onjuistheden tegen gekomen of wil je ons gewoon iets vertellen? Schroom niet en schrijf ons. Wel houden we ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearth-magazine.nl of per post: postbus 19199, 1000 GD Amsterdam

Nieuwe naam

De nieuwe naam *Down to earth* leidde tot de nodige reacties. Helaas kunnen we ze niet allemaal plaatsen. Daarom een selectie.

“Ik ben lid van een Nederlandse vereniging. En die mag dan wel veel contact hebben met een internationaal netwerk, maar die lezen dit Nederlandse tijdschrift niet. Ik herken er niets in van Milieudefensie. Over de inhoud heb ik niets te klagen. Maar als dit tijdschrift niet gekoppeld was aan een donatie voor een goed doel, dan zou ik alleen al om de naam het abonnement opzeggen.”

I. Klaver

“De opmaak is sterk verbeterd, maar het is jammer dat u een Engelse naam hebt gekozen voor uw tijdschrift. ‘Het laat zien hoe we willen schrijven,...’ voorspelt wat dat betreft ook niet veel goeds. Hoewel dit in het eerste nummer meevalt hoop ik dat u ook in de toekomst de ‘frisheid’ niet zult proberen te benadrukken door onnodig Engelse woorden te gebruiken.”

Henk Strijker

“*Down to earth* betekent niet meer dan ‘nuchter zijn’. Maar hoezo nuchter? Milieudefensie wil toch juist met passie actief en betrokken zijn bij én voor een beter milieu? Slechte titel, slecht over nagedacht, niet origineel en geheel overbodig. Uit de grond van mijn (milieu) hart vind ik dit echt jammer. De titel had beter *down and out* kunnen zijn (armoedig en uitgeblust).

Richard van Vliet

“*Down to Earth* ken ik als het blad van het wetenschappelijke milieu-instituut in New Delhi. De directeur, de veel te vroeg overleden Anil Agarwal, had ik leren kennen van internationale conferenties. Toen ik eens zijn instituut bezocht, moest ik een voordracht over economie houden voor zijn staf. Dit naar aanleiding van mijn boek *The Economic Revolution* (1991), dat lovend in hun blad was gerecenseerd. Na afloop van mijn presentatie vroeg Agarwal of ik geregeld wat voor *Down to Earth* wilde schrijven. “Anil, vroeg ik, what about my blue eyes?” “Willem, your eyes are all right.”

Willem Hoogendijk

Bulkstronkbokaal

In het novembernummer van *Down to Earth* geeft Michel Bussink de ‘Bulkstronkbokaal’ aan de Vereniging tegen de Kwakzalverij (VTDK), omdat deze de Meester Kackadoris prijs 2010 uitgereikt heeft aan de Triodos Bank. Volgens Bussink blijkt uit de kritiek op de Triodos Bank dat de VDTK hoogmoedig en arrogant is, en ook aan tunneldenken lijdt. Die mening baseert hij op zijn ervaring met de rode biljetjes van drie baby’s en een zalfje van Weleda, en op het idee dat muntthee al duizenden jaren goed zou zijn voor de spijsvertering.

De reden waarom de VDTK de prijs aan de Triodos Bank heeft gegeven vermeldt hij niet, het feit dat de VDTK zijn in rode biljetjes geopenbaarde geloof in antroposofische waanideeën niet aanhangt is voldoende reden voor hem om de VDTK uit te schelden. Daarmee geeft Michel Bussink een voorbeeld van het ‘enge’ redeneren dat de VDTK juist bestrijdt. De Triodos Bank verdient de Kackadoris prijs omdat zij reguliere- en alternatieve geneeskunst als gelijkwaardig beschouwt. Dat is een levensgevaarlijke zienswijze voor een bank die grote invloed kan hebben op de zorg die mensen krijgen. Als een dokter mij pillen of injecties geeft, mij opereert of wat voor behandeling dan ook geeft, hoop ik van ganser harte dat hij dat zoveel mogelijk doet op basis van bewezen ideeën en methodes, volgens een logische gedachtengang en met mijn welzijn als doel. Daarmee is mijn kans op genezing het grootst, en een dokter die mij wil behandelen op basis van antroposofische kletskoek kan erg gevaarlijk zijn. Doordat de Triodos Bank projecten als Homeopaten zonder Grenzen en acupunctuur klinieken in arme landen steunt, belemmert zij de toegang tot goede zorg voor mensen die dat het hardst nodig hebben, en vergroot de kans dat mensen in de handen van gevaarlijke kwakzalvers terecht komen.

Erik Hondebrink, lid VDTK

Onder Vuur



Elk nummer bellen we met personen of bedrijven die doelwit zijn geworden van een actie van de milieubeweging. Deze week: Milieudefensie versus Aldi.



In het kader van de campagne ‘Koelkast dicht!’ stelde Milieudefensie een ranglijst op van supermarktketens die zich inzetten voor energiebesparing. Veel supermarktketens hebben een convenant energiebesparing getekend met de gemeentelijke milieudiensten. Daarin verplichten ze zich om binnen twee jaar 60 procent van hun verticale wandkoelingen af te dekken. Twee jaar later, voor 1 januari 2015, moet ze allemaal afgesloten zijn. Aldi weigert echter categorisch mee te doen. Daarom voerde Milieudefensie actie bij twee Aldi-filialen.

Wat vindt Aldi daar eigenlijk van? We belden met Aldi en werden teruggebeld door directeur Vink zelve.

Directeur Vink van Aldi: “Dus u wilt vragen stellen over die koelkastenactie en daar dan iets over opschrijven?”

Ja, we willen graag de andere kant van het verhaal laten zien aan onze lezers. “Jaja. Maar als ik dan kritiek lever, ga je dat dan publiceren? Ik denk van niet.”

Nou, toch wel. Daar is deze rubriek namelijk voor. “Toch denk ik dat ik maar gewoon ‘geen commentaar’ zeg. Jullie project-leider weet wel hoe ik erover denk.”

Maar onze lezers niet. Wilt u dan niet van de gelegenheid gebruik maken om te vertellen wat volgens u niet klopt aan het verhaal van Milieudefensie? “Nee, het is verleidelijk, maar ik denk niet dat het iets uitmaakt. Ik kan wel vertellen waarom ik dat denk, maar dat is niet iets dat je op kunt schrijven.”

Toch, ik las op diverse plekken dat Aldi vindt dat de rekensommen van Milieudefensie, over hoeveel energie er te besparen valt, niet kloppen. Wilt u daar werkelijk niets over zeggen? “Nou, daar heb ik wel een mening over, maar die mag je niet publiceren.”

Wat kan ik dan wel publiceren? “Schrijf maar op: meneer Vink is zuinig met z’n antwoord, net zoals de formule van Aldi.”

foto: Michel Wijnbergh

Commentaar

Topmannen

Daar lag ie dan, op kantoor, de Duurzame Top 100 van *Trouw*. En hij was heel even onderwerp van gesprek. “Er zijn dit jaar wel erg weinig mensen uit de milieubeweging in terecht gekomen...”, zei een collega, terwijl ik ‘m doorbladerde. En ook weinig politici, wat ons wat minder verbaasde. Wel zezen we elkaar licht geamuseerd op hoe hoog allerlei topmannen van gigantische bedrijven geëindigd waren. Al snel slingerde de *Trouw*-bijlage weer ergens rond. Er waren schokkendere dingen.

Zo hoort milieu tegenwoordig bij dat departement dat ook asfalt neerlegt, en minister Schultz van Haegen wekt met haar eerste besluiten direct de indruk dat ze voor geen meter met die dubbele pet om kan gaan. Ze wordt ondersteund door de klimaatsceptische staatssecretaris Atsma die vindt dat hout ‘duurzaam’ mag heten als het blunderende houtbedrijf maar beterschap belooft. Verhagen, van Economische Zaken, vindt dat de stimuleringsregeling duurzame energie niet voor burgers, maar voor energiebedrijven is. En meer van zulks. Het wordt steeds moeilijker om daar wat tegen te doen. Overheidssubsidies voor milieclubs staan op de tocht, enkel omdat ze de overheid op haar eigen milieuwetgeving wijst. Vervolgens is er kritiek dat Milieufederaties provinciaal subsidiegeld krijgen. “De overheid subsidieert haar eigen weerstand”, klaagt VNO-NCW. Lijkt mij nogal nodig.

Werkeloos ligt die *Trouw*-bijlage vol topmannen hier op een tafeltje. Wat is er mis met een verduurzaamd bedrijfsleven? Niks. Da’s prima. Maar het bedrijfsleven kun je niet kwalijk nemen dat het feitelijk iets doet waar we hard aan kapot gaan: grondstoffen in afval veranderen, ieder jaar wat meer dan het jaar ervoor. Topmannen kun je vragen dat duurzamer te doen. Maar niets meer. Niet dat ze zich verzetten tegen snelwegen of kerncentrales. En al helemaal niet dat ze twijfels hebben bij economische groei.

Waar ik me daarom vooral aan erger is hoe het begrip duurzaamheid van alle kanten wordt uitgekleeft tot elke vorm van systeemkritiek er buiten valt. En dat in een tijd waarin de overheid er harder dan ooit op aanstuurt om die kritiek te laten varen. *Trouw* doet er vrolijk aan mee. Het erge is, de milieubeweging ook. Terwijl ontwikkelingsorganisaties steigeren over de bezuinigingen, vraagt de milieubeweging zich af of ze iets verkeerd doet, dat ze niet in de Duurzame Top 100 terecht komt. Als we zo denken, zijn we bezig onszelf onschadelijk te maken. Vergeet die Top 100-plek dan maar helemaal.

“Iedereen protesteert. Moeten wij niet met z’n allen de straat op?”, riep een vrijwilliger op kantoor. Je zou het zeggen. Maar iedereen moest een beetje lachen.

Annemarie Opmeer, hoofdredacteur

“Milieudedefensie: zet in op bruggenbouwen”

Dat vindt Saskia Borgers, gemeentesecretaris en algemeen directeur in Haarlem en sinds kort voorzitter van Vereniging Milieudedefensie.

Tekst **Annemarie Opmeer**

Was de vorige minister van VROM, Cramer, ooit voorzitter van Milieudedefensie, ditmaal gaat het andersom. De nieuwe voorzitter van Milieudedefensie was ooit directeur-generaal Milieu bij VROM. Momenteel is Saskia Borgers (41) gemeentesecretaris bij de gemeente Haarlem. “Daar mag je je met alles bemoeien, maar ga je uiteindelijk over niets.” Als milieukundige miste ze het dat ze zich niet kon bezighouden met haar grote liefde, milieu. “Ik miste m’n oude vak en wilde graag een kans aangrijpen om me daarmee bezig te houden naast m’n huidige baan.” Die kans kwam dus snel genoeg. En als ex-topambtenaar bij VROM heeft ze ook wel een mening over hoe een organisatie als Milieudedefensie zich het beste kan opstellen.

In het persbericht over uw benoeming zegt u dat u het vooral belangrijk vindt dat Nederland werk maakt van de duurzame kenniseconomie. Hoe ziet u dat?

“Met dit kabinet is duurzaamheid geen issue, en investeren in duurzaamheid al helemaal niet. Maar duurzaamheid is geen vanzelfsprekendheid, dat moet een extra impuls

krijgen, anders krijg je die broodnodige voorlopers niet. Wat je nu ziet is dat subsidiegelden verdwijnen en duurzaamheid ‘vereconomiseerd’ wordt, maar dat valt altijd weg tegen de rest van de economie.”

Dus u vindt niet dat clubs als Milieudedefensie onafhankelijk zouden moeten worden van subsidiegelden, zoals Greenpeace dat is?

“Mijn mening is: als je subsidiegelden weghaalt bij ngo’s, wees dan ook zo stoer om steun weg te halen bij alle industrieën en sectoren. Dan heb je een gelijke start. Dat is eerlijk. Op deze manier niet. Milieudedefensie is gelukkig niet afhankelijk van subsidies alleen. Door het wegvallen van subsidies is er wel schaarste ontstaan op de begroting. Op zich is afslanken geen ramp, je keert terug naar je kernproces, en bij schaarste worden mensen innovatief. Maar je zou niet zoveel moeten snijden dat je niets meer kunt bijdragen. Ik wil bij Milieudedefensie niet degene zijn die het licht uitdoet.”

Wat vindt u een goed voorbeeld van een duurzame koploper?

“Een geweldig voorbeeld vind ik Unilever.

Foto: Jur Engelenhor



Toen ik bij VROM werkte, heb ik met ze aan de onderhandelings tafel gezeten om duurzaam inkopen te realiseren. Dat was een stroperig proces. En nu zijn ze helemaal om. Dat is klasse. We mogen daar best trots op zijn.”

In datzelfde persbericht zegt u ook dat u niet van de protestgeneratie bent. Toch, een deel van Milieudedefensie is behoorlijk actiegericht. Radicale clubs blijken bovendien een belangrijke functie te vervullen in het stimuleren van MVO.

“Ik kan me veel voorstellen bij zo’n mening, maar ik werk anders. Ik zal overigens nooit iemand veroordelen. Als iemand een actiegericht standpunt inneemt en daarmee de aandacht vestigt op een probleem, prima. Ik en veel leeftijdsgenoten van mij zijn niet zo opgegroeid. Ik ben meer iemand die een win-win situatie wil vinden. Radicalisme, extremeiten, zoals vandalisme of de wet overtreden, wijs ik af. Maar activisme kan soms heel leuk zijn en ik kan het ook mooi vinden. Voor Milieudedefensie is het belangrijk om strategisch alle verschillende rollen in te zetten. Met mij kun je de rol van partner, bruggenbouwer heel goed inzetten. Ik pleit er ook voor om die rol meer te gebruiken omdat ik zie dat bedrijven en industrieën vaker in gesprek willen.”

U heeft een tijd bij VROM gewerkt op milieu. Daar bent u vast veel in aanraking gekomen met Milieudedefensie. Hoe was dat?

“Moeizaam. Stroef. Daar dacht ik soms: als ik bij Milieudedefensie had gezeten, dan had ik nu met de overheid een partnerschap aangegaan.”

Denkt u dat dat bij het huidige kabinet ook een goede strategie is?

“Ik denk van wel. Partnerschap is nodig om te werken aan een duurzame samenleving. Ik kom veel ex-VROM mensen tegen die niet zo goed weten hoe ze ervoor kunnen zorgen dat Milieu niet de underdog gaat worden. Ik heb er ook nog geen antwoord op. De huidige dominantie op infrastructuur bevalt me niet. Toch die 130 km op snelwegen, toch door het Groene Hart. Dan denk ik: dát gaat ons toch niet gebeuren! Dat we weer helemaal terug bij af zijn. Het is ook een uiterst vreemde combinatie, milieu en infrastructuur. Dat milieuaspect zal er toch een keertje uit naar voren moeten komen? Standpunten uitwisselen in de ministerraad was voorheen goed mogelijk met een minister van VROM en een van V&W. Maar nu hebben we op twee volledig tegengestelde onderwerpen één minister en een staatssecretaris. Schultz van Haegen gaat zichzelf natuurlijk nooit lopen bekritisieren.”

En dan is er natuurlijk nog vrees voor belangenverstrengeling die enkele raadsleden in Haarlem hadden na uw verkiezing tot voorzitter.

“Raadsleden moeten dit soort vragen zeker stellen, maar ik zie die problemen op voorhand niet ontstaan. Stel dat het wel gebeurt, dan kies ik voor mijn functie als gemeentesecretaris. Een secretaris moet volledig integer zijn. Ik ben in Haarlem geen pleitbezorger van de zaak van Milieudedefensie. Die zaken kan ik goed scheiden, en dat moet ook.”



Zandbergen

Pats boem

Het ondernemerskabinet met de LPF wilde het – maar strandde in geruzie en onderlinge strijd. Het no-nonsense-kabinet van Rutte doet het – en lijkt tot nu toe de harmonie zelve: Regeren zonder opsmuk. De vlag kan uit bij taalpuristen. De leiders van het land lijken wel verstaanbaar – en gewone mensen bovendien. Weg met de wollige taal, verhullende termen, met de lange ambtelijke notities. Én, weg met de vergezichten. Het gaat nu nog om één doel en één doel alleen. De economie. Die moet vooruit.

Dus is het hoogste doel van het geven van ontwikkelingshulp niet langer het land waar het aan ten goede komt, maar moeten ook Nederlandse bedrijven profiteren. Dus is het enige commentaar op een plan om een snelweg door het Groene Hart aan te leggen dat het waarschijnlijk wel lastig is om het businessplan rond te krijgen. Het is even wennen voor de vaste Binnenhofklanten. Wie de afgelopen jaren zijn middagen, avonden en nachten heeft gesleten in de wandelingen onder de Haagse kaasstolp, aan de bar van perscentrum Nieuwspoor of liggend voor een deur waar achter koortsachtig onderhandeld wordt, knijpt zich zo af en toe eens in de arm.

Heeft deze premier zijn eigen politieke kleur echt niet als hoogste doel? Geeft hij antwoord op een vraag? Neemt hij de kritiek op als premier, in plaats van als privépersoon? Hebben we een verkeersminister die niet elk plan vijf keer opnieuw als nieuws probeert te verkopen? Die economie als hoogste doel heeft en infrastructuur slechts als middel ziet?

Geamuseerd zagen de Binnenhofwatchers hoe het vorige kabinet honderd dagen het land in trok voor draagvlak en ideeën. Overdonderd zien ze nu toe wat dit kabinet in de helft van die tijd over hen uitstort. Pats boem – geen CO₂-opslag in Barendrecht. Pats boem – geen belastingvoordeel voor groen beleggen. Pats boem – de Hedwigepolder niet onder water. Pats boem – geen geld voor natuur naar de provincies. Wat je er ook inhoudelijk van vindt – helder is het wel.

Één smetje is er, het moet gezegd. Had staatssecretaris Bleker – pats boem – in Limburg lekker duidelijk gezegd waar het op stond, toen hij lokale bestuurders een schouderklopje gaf voor het ontduiken van regels om de aanleg van natuur tegen te gaan. Daalt er zodra hij er in de Tweede Kamer over bevestigd wordt weer wolligheid neer. Regels ontduiken, daar heb ik niet toe opgeroepen, heette het ineens. “Ik prees de Limburgers slechts voor hun vermogen om in Limburg ingewikkelde problemen met maatwerk op een creatieve manier op te lossen.” Vertelt hij hetzelfde, maar toch weer tussen de regels door. Jammer.

Karen Zandbergen is politiek journalist bij Trouw. Ze schrijft elk nummer over milieu in politiek Den Haag

Illustratie: Renée Gubbels

“De huidige dominantie op infrastructuur in het kabinet bevalt me niet.”

Geen As wel een Haak

De Centrale As in Friesland mag voorlopig niet worden aan-gelegd. Dat heeft de Raad van State beslist. De gemeente Leeuwarden mag van dit bestuursrechtcollege wel beginnen met de aanleg van een vierbaansweg, de zogeheten Haak om Leeuwarden. De Raad van State oordeelde dat tegenstanders van de weg, waaronder Milieudefensie Leeuwarden, de gemeente geen strobreed in de weg kunnen leggen. Over de noodzaak van de Centrale As, de vierbaansweg tus-

sen Dokkum en Nijenga, wil de raad eerst nader onderzoek. Tevens twijfelt ze of voor de aanleg een belangrijk weidevogel-gebied opgeofferd moet worden. Milieudefensie reageert verheugd. “Als je een weg door een nationaal landschap wilt aanleggen, moet het ook echt een uiterste zijn. In dit geval zijn er alternatieven”, zegt een woordvoerder. De provincie Fries-land maakt zich weinig zorgen over de uitspraak van de raad en verwacht uiteindelijk de Centrale As ook te mogen aanleggen.



Bedreigd Middelseegebied bij Leeuwarden



Pingoruïne in de Noordelijke Wouden

Nederland achterop

Nederland raakt achterop bij de rest van Europa bij het toe-passen van hernieuwbare energie en het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen. Dat blijkt uit het State of the Environment Report 2010 van het Europees Milieuagent-schap. Bij de toepassing van hernieuwbare energie (2 procent in 2007) loopt Nederland ver achter bij het Europese gemid-delde (10 procent) en bij koplopers als Zweden (43 procent) en Letland (30 procent). De emissie van broeikasgassen daal-de tussen 1990 en 2008 in Europa met 11 procent terwijl die in Nederland met 3 procent afnam, tegen 20 procent reductie in Duitsland. Op een aantal milieudossiers loopt Nederland wel goed in de pas met Europese landen. Zo is Nederland veruit Europese koploper in het hergebruiken van afval. Wij storten nog maar 2 procent van ons afval, terwijl het EU-gemiddelde op 40 procent ligt.

+++ Het bedrijventerrein in de **Oostvlietpolder** bij Leiden is, na jarenlange protesten van bewonersgroepen, van de baan +++ **Schrap-pen kilometerheffing** maakt aanleg A4 Midden-Delfland onwettig: Europese stikstofdioxidenorm wordt met 20 procent overschreden +++ Staatssecretaris Atsma wil omstreden **Maleisisch houtkeurmerk MTCS** toelaten tot duurzaam inkoopbeleidvan de overheid, ondanks negatief advies van toetsingscommissie +++ Tjerk Wagenaar is de nieuwe algemeen directeur van **Stichting Natuur en Milieu** +++ Vera Dalm is gekozen tot voorzitter van de **Vereniging van Milieuprofessionals**

Meer biologisch, niet minder gif



Supermarkten verkopen steeds meer verantwoorde producten. Dat blijkt uit de jaarlijkse EKO-tellingen van Milieudefensie en Solidaridad. Op dit moment hebben winkels gemiddeld 90 biologische producten in de schap-pen liggen. Een jaar geleden waren dat er nog 78. Het gemiddelde aantal fairtrade producten is gestegen naar 20 vergeleken met 15 producten vorig jaar. Slecht nieuws is dat de jarenlange afname van gifresten op groente en fruit tot stilstand is gekomen. Dat blijkt uit

de Gifmeter van Milieudefensie, Stichting Natuur en Milieu en Foodwatch. Vorig jaar werd de wettelijke norm vaker overschreden dan in 2008. Het aandeel groente en fruit met resten van bestrijdingsmiddelen nam in 2009 nauwelijks af. De Gifmeter is gebaseerd op metingen van de Voedsel en Waren Autoriteit. In 2009 bevatte 7 pro-cent van het onderzochte groente en fruit te veel gifres-ten. In 2008 was dat nog 5 procent. Bij negen op de tien overtredingen ging het om producten van buiten Europa.

Kleine aarde stopt en gaat door

De Kleine Aarde, één van de oudste milieu-organisaties in Nederland, stopt er mee. Zij is in 1972 ontstaan als reactie op het rapport van de Club van Rome en heeft in Nederland aan de wieg gestaan van biologische landbouw, duur-zaam bouwen, duurzaam consumeren en de Mondiale Voetafdruk. Door de enorme vlucht

die duurzaamheid de afgelopen jaren heeft genomen, is de rol van De Kleine Aarde als demonstratie- en experimenteerplek ingehaald, meent directeur Martijn Messing. “Het vergt te grote investeringen om op ons Ecopark in Boxtel de nieuwste duurzame producten en toepassingen te blijven tonen. Bovendien is

de meeste informatie over nieuwe duurzame toepassingen tegenwoordig op internet te vinden.” Daarom is besloten De Kleine Aarde in haar huidige vorm op te heffen en door te gaan met een aantal vernieuwende initiatieven zoals de Duurzame Waardekaart en Het Bewaarde Land.

Race tegen Rutte

Kamerleden en omstanders konden het op een speelgoedracebaan opnemen tegen premier Rutte of minister Schultz van Haegen, voor-afgaand aan het Kamerdebat over het beleid van de minister van Infrastructuur en Milieu. Zo protes-teerde Milieudefensie bij de Twee-de Kamer tegen de voorgenomen maximumsnelheid van 130 km/uur. Schultz van Haegen blijft echter bij haar voornemen om per 1 maart 2010 op een aantal snelwegen de maximumsnelheid te verhogen. Ondanks dat dit volgens deskun-

digen leidt tot meer files, vieze lucht en ongelukken. Om de gevolgen van een verho-ging van de maximumsnelheid dui-delijk te maken, heeft Milieudefen-sie een online spel gemaakt. De game Race Rutte Eruit is te spelen op: www.racerutteeruit.nl



Foto: Pierre Crom



Bijlo spreekt...

...de laatste gesubsidieerde milieuactivist

“Hoe voelt dat nou, de laatste gesubsidieerde milieuactivist te zijn?”
“Nou, ik heb eigenlijk geen tijd je te woord te staan, want ik ben aan het afseilen van een schoorsteen van een nieuwe kolencentrale.”
“Je hebt het druk zeker?”
“Och man, hou toch op. Vanmorgen heb ik in mijn eentje de hele haven van Rotterdam geblokkeerd, daarna ben ik op het spoor gaan liggen om een transport van kernafval tegen te houden, toen heb ik een bos aangelegd om te voorkomen dat er een nieuwe snelweg komt... En dat allemaal in een uur tijd.”
“Ongelofelijk.”
“Ja, ik ben vanavond drie keer op het Journaal.”
“Maar ook jij zal binnenkort geen subsidie meer ontvangen toch?”
“Nee, het milieu is een linkse hobby zeggen ze in Den Haag, maar ik overleef wel hoor, ik ben bezig met sponsoring. Ik ga morgen bijvoorbeeld bij Shell demonstreren, wordt een hele interessante actie waarbij ik mezelf in brand ga steken, zogenaamd dan hè. Ik heb de rechten verkocht aan SBS, mijn hele uitrusting wordt betaald door Esso, en BP zorgt voor olie op het vuur. Nee, ze krijgen mij er niet onder. Ik zal het je nog gekker vertellen, volgende week ga ik naar Tata Steal in IJmuiden en weet je wie dat betaalt, Tata Steal! Geweldig hè, ik krijg een jaar lang een leaseauto van ze en een tank-pas en een vakantie naar India... O, Vincent?”
“Ja?”
“Ik ben abgeiseerd, en ik ga nu lunchen, met de directeur van de energiemaatschappij die deze kolencentrale exploiteert, om een paar vervolgacties te plannen, dus ik hang je op, daaaaaaaaag! Hee, hoi, doe mij maar de ganzenlever, lekker, daaag!”

Vincent Bijlo

Illustratie: Renée Gubbels

NEW YORK

“Elektrische taxi’s samen bestellen”

Burgemeester Bloomberg van New York is de komende tijd voorzitter van de club van grote steden die wat aan klimaatverandering wil doen, de C40. Hij vindt het hoog tijd dat de elektrische taxi gemeengoed wordt in zijn stad en in de andere steden. “Keer op keer zien we dat nationale overheden moeite hebben om klimaatactie te ondernemen. Wij moeten dat vacuüm in leiderschap samen vullen,” sprak hij de klimaatstedenclub toe. In Nederland zijn Amsterdam en Rotterdam gelieerd aan het verbond. Samen controleren de lidsteden meer dan een miljoen taxivoertuigen. “Stel je voor dat we die efficiënter en minder vervuilend maken,” hield Bloomberg zijn gehoor voor. Zelf neemt Bloomberg meestal de metro naar zijn werk. In New York heeft hij een grootschalig deelfietsen plan aangekondigd. Zie ook www.c40cities.org (Bron: AP)

BRUSSEL

EU: Kernafval moet

Ondanks hevige protesten kwam de Castortrein met kernafval in november in het Duitse Gorleben aan. Daar wordt het afval tijdelijk opgeslagen, in afwachting van een ‘permanente oplossing’. De Europese Commissie zegt in een wetsvoorstel dat landen daarvoor de komende vijf jaar plannen moeten maken – zulke plannen zijn er namelijk nog niet. Volgens Brussel is ondergrondse opslag de beste methode. Daarvoor moeten nu eindelijk eens locaties worden vastgesteld. Finland, Zweden en Frankrijk zijn van plan om vóór 2025 langetermijn opslagfaciliteiten in gebruik te nemen. In de EU wordt jaarlijks zo’n zeventienduizend kubieke meter hoogradioactief afval geproduceerd. (Bron: BBC)

ondergronds



EGYPTE

Ziek van seizoenssmog

Na de rijsttoogst hebben boeren in Egypte grote hoeveelheden stro over waar ze de fik inzetten. Met een flinke toename van problemen aan de luchtwegen tot gevolg, vooral in oktober en november. Ziekenhuizen krijgen meer patiënten binnen en ouders zouden zelfs hun kinderen van school houden om het ergste van de smog, die een brandend gevoel in de keel geeft, te vermijden. In theorie kan de stro van de 490 duizend hectare rijstland ook als biomassa worden ingezet. Maar daar is de infrastructuur nog niet naar. “Ik kan in de omgeving geen koper vinden voor het stro”, zegt boer Gamal al-Saedy. In de maanden dat de stro verbrand wordt, zorgt dit voor bijna de helft van de luchtvervuiling in heel Egypte. Naar schatting hebben de Egyptenaren dit seizoen vier miljoen ton stro verbrand. (Bron: IRIN)

CANCÚN

Genoeg klimaatgeld te vinden

Wat de klimaatop in Cancún zal opleveren is nog even de vraag, maar aan de mogelijkheden om voldoende geld voor ontwikkelingslanden bij elkaar te krijgen zal het niet liggen. Een groep van ministers van Financiën, economen en staatshoofden rekende begin november voor dat het mogelijk is om in 2020 jaarlijks 100 miljard dollar aan ontwikkelingslanden te betalen. Die kunnen de klimaatfondsen dan gebruiken om hun uitstoot te beperken, en om zich aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering. De groep rekende voor dat met belasting op de luchtvaart en scheepvaart, belasting op CO2-uitstoot, herbestemming van subsidies op fossiele brandstoffen, en met bijdragen van de Wereldbank en private financiers, het

in Kopenhagen afgesproken bedrag van 100 miljard dollar bijeen gebracht kan worden. Oxfams klimaatadviseur Tracy Carty ziet liever dat al het geld van publieke bronnen komt. Dan ben je er zekerder van dat het bij de gemeenschappen aankomt die het nodig hebben, vindt zij. (Bron: The Guardian)



CONGO

Televisies voor inwoners nationaal park

“Vandaag schaam ik me dat ik de papieren heb ondertekend om dit park te creëren. Ik wist niet dat we zouden sterven van de honger middenin het bos.” Mpaka-Mbouiti is dorpshef in het Congolese nationale park van Conkouati-Douli. In het park, dat een half miljoen hectare groot is, even groot als de provincie Noord-Brabant, wonen behalve bedreigde chimpansees, gorilla’s en olifanten, ook ongeveer drieduizend

Congolezen die zelfvoorzienend in het bos leven. Met een nieuwe wet in 2008 verloren zij alle gebruiksrechten in het bos, met uitzondering van enkele stroken aan de rand. Mensenrechtenorganisaties, waaronder het Congolese Human Rights Observatory, delen de kritiek van het dorpshef. “We zijn niet tegen natuurbescherming, maar hier worden de rechten van de lokale gemeenschap absoluut geschonden”, zegt een

woordvoerder van de organisatie. Nazaire Massambe van de Wildlife Conservation Society noemt echter de voordelen op die de lokale bewoners van zijn organisatie in verschillende parken hebben gekregen, waaronder satellietshotels, televisietoestellen en een voordeelwinkel voor voedsel. De komende tijd gaat Human Rights Observatory met de bewoners landkaarten maken om hun positie te versterken. (Bron: IPS)

NIGERIA

Shell hanteert dubbele

Shell past in Nigeria lagere milieustandaarden toe en besteedt minder aandacht aan het onderhoud en de veiligheid van oliepijpleidingen dan elders in de wereld. Dat schrijft de Amerikaanse onderzoeker Richard Steiner in een rapport voor Milieudefensie. Eerder schreef hij het handboek olievervuiling voor de Verenigde Naties. Steiner bezocht de Niger Delta in 2006, 2007 en 2010.

standaarden

Op basis van gegevens uit Shell’s jaarverslagen stelt Steiner dat het percentage vermijdbare olielekages in de periode van 1998 tot 2009 43 procent bedroeg. De overige 57 procent van de lekages zou aan sabotage te wijten zijn. Steiner constateert dat, terwijl Shell in Nigeria al decennialang jaarlijks melding maakt van lekages door corrosie, de Trans Alaska pijpleiding in de VS al dertig jaar functioneert zonder dergelijke

lekages. Bovendien stelt Steiner in zijn rapport dat Shell te weinig doet om sabotage te voorkomen. Hij wijst erop dat er internationaal erkende standaarden bestaan voor het beveiligen van pijpleidingen in gebieden met een hoog veiligheidsrisico, en concludeert dat Shell die in Nigeria onvoldoende toepast.

+++ **Libanon:** Bewoners van Beiroet bezitten gemiddeld 2,6 auto’s. De uitlaatgassen vormen een van de grootste milieuproblemen van Libanon
+++ Autofabrikanten halen Europese uitstootnormen op hun sloffen. Milieuorganisaties: “de doelen zijn veel te laag gesteld”
+++ **Louisiana (VS):** Protest tegen gebruik van giftig Corexit door BP in Golf van Mexico
+++ **Nepal:** Wegenbouw zorgt voor meer aardverschuivingen met dodelijke afloop
+++ **Uruguay en Argentinië:** opkomst vegetarisch barbecueën ‘bedreigt’ cultureel gebruik
+++ **Chili:** Door overbevissing is de situatie van de horsmakreel in de Stille Oceaan kritiek geworden
+++ **Schotland:** Met de witstaart zeearend gaat het juist heel goed, er zijn 20 procent meer jongen dan vorig jaar.
+++ **Cancún:** De BBC komt maar met één verslaggever in plaats van met 30 zoals in Kopenhagen. Vanwe-

ge de hoge kosten van de verslaggeving over de Chileense mijnwerkers is het geld op.
+++ **Thailand:** Wetenschappers vragen toestemming om een mug die de ziekte dengue overbrengt, te bestrijden met een genetisch gemanipuleerde mug.
+++ **Zuid-Afrika:** Gaat samen met buurlanden Botswana, Lesotho en Namibië de waterkwaliteit van de Vaal rivier onderzoeken. Dat moet vertrouwen en samenwerking opleveren om de rivier schoner te krijgen
+++ **Paraguay:** Inheemse groepen willen geen bezoek van veldmissie biodiversiteitsbeschermers Londens museum
+++ **Vietnam is verdeeld:** herbebossen met acacia en eucalyptus plantages, of met inheemse bomen?
+++ (Bronnen: IRIN, Guardian, IPS, Latin American Herald Tribune, BBC, ENN)

In **Groene Herfst** maakt socioloog en milieukundige Egbert Tellegen de balans op van een halve eeuw milieubeweging. Tijdens het schrijven werd hij steeds ongeruster. “We hebben ons in slaap laten sussen.”

Tekst **Freek Kallenberg** Beeld **Dinand van der Wal**

“Milieu is subversief”

‘**H**ebben jullie nou echt geen Nederlandse naam kunnen vinden voor het magazine van Milieudefensie?”, zegt Egbert Tellegen wanneer hij mij binnen laat in zijn recent verbouwde woning in de oude kern van het inmiddels door Amsterdam opgeslokte dorpje Sloten. “Altijd maar weer dat Engels. Ik begrijp het niet.” Tellegens oprechte verontwaardiging toont aan dat hij nog steeds betrokken is bij de milieuorganisatie waarvan hij van 1973 tot 1976 voorzitter was. Een pionier op milieugebied wil hij niet genoemd worden, maar zowel in zijn werk als daarbuiten heeft het milieu altijd een centrale rol gespeeld. In zijn recent verschenen boek *Groene Herfst* maakt Tellegen de balans op van een halve eeuw milieubesef. Een overzichtswerk moest het worden om zijn, naar eigen zeggen, altijd wat chaotische gedachten te ordenen. Maar naarmate het boek vorderde, voelde hij zich steeds ongemakkelijker. Tellegen: “Er is in vijftig jaar ontegenzeggelijk veel bereikt op milieugebied. Het oppervlaktewater is veel schoner, de uitstoot van

zwaveldioxide en stikstof is sterk gereduceerd, er wordt geen radio-actief en ander afval zomaar in zee gedumpt, enzovoort. Maar toen ik voor mijn boek op een rij zette hoe het staat met de oceanen, met de biodiversiteit, met de voorraad delfstoffen, dacht ik: het gaat helemaal fout! Ik vroeg me af of ik en wellicht mijn hele generatie, die aan de wieg stond van het milieubesef, zich niet in slaap heeft laten sukkelen. De tegencultuur die in de jaren zestig tot ontwikkeling kwam, stelde terechte vragen bij de consumptiemaatschappij, bij het voortdurende verlangen naar materiële goederen. Het rapport van de Club van Rome deed de rest. Er was een enorm besef dat het anders moest.”

Ook bij u?
“Ja zeker. Ik sloeg in die tijd uiterst alarmistische taal uit. *Revolutie tegen de dood*, luidde de titel van de tekst waarmee ik in 1972 het lectoraat in de sociologie aan de Universiteit van Amsterdam aanvaarde. Daarin betoogde ik dat de ecologische crisis alleen kon worden opgelost door de mens te bevrijden uit de ijzeren kooi van de industriële samenleving. Die hield hem gevangen in

een vervreemdende logica van productie en consumptie en onderdrukte al zijn andere creatieve vermogens. De reacties waren uiterst fel, ik kreeg vernietigende kritieken. Maar er zaten ruim achthonderd mensen in de zaal om over mijn tekst te debatteren. Dat geeft wel aan hoezeer het milieuprobleem leefde.”

Waardoor is dat verdwenen?
“In mijn boek zegt voormalig PSP-Kamerlid en oud voorzitter van Milieudefensie Bram van der Lek dat de oliecrisis van 1973 roet in het eten gooide. Het milieuprobleem werd opgevat als een probleem van energieschaarste. Daar dacht men aan toen premier Den Uyl riep dat de tijden van vroeger, de overvloedige jaren zestig, nooit meer terug zouden komen. Toen daarna de olieprijs daalden, verdween het crisisbesef. Ook bij mij. Je houdt het niet vol om in een permanent crisisbesef te leven. Op een gegeven moment ga je toch over tot de orde van de dag. Je werk, je gezin.”

Het milieu is op een groot aantal terreinen schoner of minder vies geworden. Dit noemt u successen op het gebied van



milieuhygiëne. Het milieudebat in de jaren zeventig ging echter over veel meer.
“De Club van Rome stelde eigenlijk het kapitalisme ter discussie. Dat zei ze niet letterlijk, maar ze wees er wel op dat de dynamiek van ons economisch systeem tot uitputting van de aarde leidt. Daar moesten grenzen aan worden gesteld. Dit maatschappijkriti-

sche besef is uit het milieudebat verdwenen. Daarvoor in de plaats kwam het geloof in een ecologische modernisering. De techniek kon en moest onze problemen oplossen. De Club van Rome geloofde hier absoluut niet in. De industrie evenmin. Ik hoor het Hajo Meyer, nog zeggen: ‘verwacht de oplossing niet van de techniek.’ Meyer was destijds

“Het begrip duurzame samenleving is heel conservatief”

hoofd van het Natuurkundig Laboratorium van Philips, hét technologische centrum van de industrie.”

Toch constateert u dat nieuwe technieken enorm hebben bijgedragen aan het schoner maken van de productie.
“Ja, maar we zijn doorgeslagen in het idee dat technologie alleen de oplossing is. Je ziet het terug in de hype rond *cradle to cradle*. Het is natuurlijk uitstekend dat je producten zo ontwerpt dat de grondstoffen weer opnieuw gebruikt kunnen worden, zonder kwaliteitsverlies. Maar volgens de pleitbezorgers van dit concept behoren hiermee al die calvinistische verhalen over soberheid eindelijk tot het verleden. We kunnen weer onbeperkt groeien!

Dat is natuurlijk onzin. Onze planeet en de hoeveelheid hulpbronnen en beschikbare landbouwgrond zijn eindig. Het kapitalistische systeem dwingt ons echter om steeds maar meer te consumeren. Terwijl we dat juist steeds meer achterwege moeten laten. We moeten veel dingen, zoals vlees eten, auto rijden en vliegen veel minder doen, niet méér.

Dat besef zie ik nergens. Ook niet in mijn omgeving, die toch voornamelijk bestaat uit hoog ontwikkelde mensen. Als ik dan zeg dat ik niet meega naar Egypte om de piramides te bezichtigen omdat ik dit jaar al een keer in het vliegtuig heb gezeten, word ik uitgelachen. Want dat vliegtuig vliegt ook wel zonder mij.”

Van het begrip duurzaamheid moet u ook weinig hebben.
Verontwaardigd: “Die verhalen over de duurzame samenleving, wat ze daar over schrijven...”

Wat stoort u daaraan precies?
“Heel veel. Soms wordt ermee bedoeld dat er zorgvuldiger met hulpbronnen om moet worden gegaan. Daarmee heb ik natuurlijk geen problemen. Maar al te vaak wordt de noodzaak om zorgvuldig om te springen met de natuur vertaald in een heel conservatieve maatschappijvisie. Begin jaren zeventig heb ik om deze reden geweigerd mijn steun te betuigen aan de *Blauwdruk voor overleven*, het oprichtingsmanifest van Milieudefensie. Dit rapport is ➔

→ geschreven door biologen en die meenden met hun kennis van ecosystemen uitspraken te kunnen doen over de maatschappij. Volgens hen werden niet alleen onze ecosystemen verwoest, maar ook onze sociale systemen. Waaraan je dat zag? Prostitutie, drugs, criminaliteit, noem maar op. Maar wat werd beschreven en waarop werd afgegeven waren emancipatieprocessen, op seksueel gebied, op het gebied van drugs. Heel positieve ontwikkelingen. Maar niet in hun ogen, want het doorbrak de stabiliteit van het bestaande sociale systeem. Die manier van denken zie je steeds weer terugkomen. In de recente duurzaamheid-monitor van het Planbureau voor de Leefomgeving staat dat er er niet alleen een ecologische maar ook een sociale continuïteit nodig is. O ja? Neem kinderarbeid, dat is een heel continu sociaal patroon. Heel duurzaam dus. Maar dat wil je juist doorbreken! Naast sociale cohesie zijn er namelijk ook hele andere dingen in de maatschappij belangrijk, zoals individuele vrijheid en gelijkheid. Daarvoor zul je de sociale cohesie of stabiliteit juist vaak moeten verstoren.”

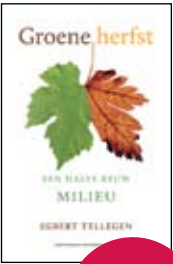
U wilt met uw boek een einde maken aan de mythe van de milieuvrijheid als geitenwollen sok. Tegelijkertijd zegt u dat de milieubeweging deze sokkendragers moet omarmen.

“Dat beeld van de geitenwollen sok klopt inderdaad niet. De milieupioniers waren helemaal geen macrobiotische groenten etende vogelaars. De opkomst van het milieubesef is zelfs een uiterst elitair aangelegenheid geweest. Zeker de natuurbeschermingsorganisaties werden lange tijd geleid door mensen uit de hogere milieus. Mensen met veel geld, veel wetenschappers. Maar dit beeld van de milieuvrijheid als geitenwollen sok heeft wel een belangrijke functie. Het biedt je namelijk de mogelijkheid om je af te zetten tegen het idee dat de zorg voor het milieu implicaties heeft voor je eigen levenswijze. Ik kom geregeld op congressen waar ‘duurzame’ ondernemers in mooie pakken met flitsende powerpoint

“We zijn bang voor de geitenwollen sok”

Biografie

Geboren: 29 december 1937, Brielle
Studie: sociologie in Utrecht 1955-1962. Promoveerde in 1968 op de morele uitgangspunten van Max Weber
Werk: vanaf 1964 werkzaam bij de Universiteit van Amsterdam o.a. als coördinator en later hoogleraar bij de interfacultaire vakgroep Milieukunde. Na zijn afscheid in 1999 onbezoldigd hoogleraar aan het Oost-Europa Instituut van dezelfde universiteit; doceert nu het vak Sociologie en milieu bij de studierichting Milieuwetenschappen aan de Universiteit van Utrecht.
Andere activiteiten: begin jaren zeventig betrokken bij de Bond voor Vrijheidsrechten en de daaraan verbonden stichting Release, voorzitter van de Vereniging Milieudefensie (1973-1976) en bestuurslid van onder meer Milieucentrum Amsterdam, Amsterdams Natuur- en Milieueducatie Centrum en Landschap Noord-Holland.
Publicaties: schreef onder meer *De sociologie in het werk van Max Weber* (1968), *Waar de dood nog meer... Autobiografie van een psychose* (1971), *Milieuactie in Nederland* (1978) samen met J. Willems, *Milieubeweging* (1983), *Alternatieven voor werkgelegenheid* (1980), *Pleidooi voor een sociaal volumebeleid* (1995) *Varen en een beetje voetbal. Herinneringen* (1998), *Het Utopisme van de Drugsbestrijding* (2008), *Toekomst in het groot* (2008) samen met Lucas Reijnders en Bert de Reuver. Momenteel werkt hij aan een boek over psychiatrie in Nederland
Boek: *Groene Herfst: een halve eeuw milieu*. Amsterdam University Press, 2010. ISBN 978-90-8964-270-7. 360 pagina's. Prijs: € 34,95
We geven drie exemplaren weg van Groene Herfst. Meedoen? Mail naar redactie@downtoearth-magazine.nl



Actie!

Oude foto's: Egbert de Bloeme



Tellegen als voorzitter van Milieudefensie in 1973

presentaties hun producten aanprijzen. Altijd is er wel een moment waarop ze roepen: ‘ik ben voor het milieu maar geen geitenwollen sok’. Waarom? Omdat ze willen benadrukken dat je als je hun product koopt, je levensstijl niet hoeft te veranderen en je toch goed bezig kunt zijn. Die afkeer van de geitenwollen sok is dus een angst voor het intrinsiek subversieve karakter van de milieuproblematiek. Want als je over milieu nadentkt kom je in botsing met de wezenlijke kenmerken van onze maatschappij. De voortdurende groei van de

productie en consumptie, het streven naar steeds maar weer meer materiële goederen. Dat subversieve heeft milieu gemeen met de kunst. Ze stellen beide de bestaande orde ter discussie. Dat willen mensen niet en daarom liggen ze nu in het door rechts gedomineerde debat zo onder vuur. Milieuactivisten en kunstenaars worden nu links genoemd, dat is onzin. Maar het zijn wel ordeverstoorders. Daar moet de milieubeweging niet voor terugdeinzen.”

In een interview in Trouw vorig jaar toonde u zich bezorgd over de stilte van de milieubeweging.
Veert op: “Ja daar moet je over schrijven! Waar is het verhaal van Milieudefensie over de huidige economische orde? Waar is haar



analyse van de financiële en economische crisis? Ik lees of hoor daar niets over. Van clubs als Natuurmonumenten of het Wereld Natuurfonds hoef je dat niet te verwachten, die zijn altijd voorzichtig met systeemkritiek. Maar van Milieudefensie toch wel. Hebben we wel een beurs nodig? Kan het niet anders? Hoe ziet een economie eruit die wel de milieudoelen haalt? Kom met plannen voor een nieuwe economische orde. Jullie zijn onderdeel van een wereldwijd netwerk. Praat eens met je partners in andere landen, kom met een gezamenlijk plan, een kritische visie.”

Hoe ziet zo'n andere economische orde er volgens u uit?
“Ik pleit in mijn boek voor een niet-kapitalistische ondernemingswijze productie. Ik ben vaak genoeg in Oost-Europa geweest om te weten dat een planeconomie geen oplossing is. Een markteconomie blijft een ideaal decentraal verdelingsmechanisme. Maar ondernemerschap en kapitalisme zijn niet noodzakelijk aan elkaar gekoppeld. De man die bij mij thuis de verbouwing heeft gedaan is geen kapitalistische ondernemer, die heeft geen aandeelhouders. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld de gezondheidszorg. Daar zijn

professionals werkzaam die medische handelingen verrichten. Als je daar de kapitalistische logica op los laat, moeten zij extra benen afzetten, omdat er geld verdient moet worden. Dat kan natuurlijk niet. Ik pleit daarom voor professionele ondernemers met een groen besef die producten of diensten produceren waarbij ze rekening houden met de omgeving, het milieu. Met een overheid die de grenzen stelt waarbinnen zij kunnen opereren. Hoe dat er precies uitziet weet ik niet. Waarschijnlijk zul je de aandeelhouders en beurzen af moeten schaffen. Die zijn alleen geïnteresseerd in geld.”

Behalve een gebrek aan visie verwijt u de milieubeweging ook dat ze alleen nog maar positieve acties voert. Wat is daar mis mee?
“Ik vergelijk het in mijn boek met het aanvallende voetbal van Ajax van enkele jaren geleden. De aanvallen waren prachtig, maar het leidde zelden tot een kampioenschap, omdat de verdediging verwaarloosd werd. Dat zie je ook bij veel van het huidige milieu-activisme. Het moet vooral heel leuk en

“Soms moet je vervelend zijn en dwars liggen”

vrijelijk zijn. Iedereen neemt allerlei positieve initiatieven: Klimaatstraatfeesten, LED-lampen, zonnepanelen op het dak. Prachtig. Doen. Maar niet vanuit de teneur: vroeger waren we overal tegen, maar nu zijn we overal voor. Daar geloof ik niet in, dat is niet genoeg. Als je niet tegelijkertijd de grote dynamica van de samenleving ter discussie stelt, is het heel beperkt. Windmolens, zonnepanelen. Prima. Maar er worden ook nieuwe kolen- en kerncentrales gebouwd. Daar moet je je tegen verzetten. Misschien heeft Milieudefensie altijd te veel de negatieve ontwikkelingen benadrukt. Ik kan me voorstellen dat je ook wel eens iets positiefs wil roepen. Maar vaak is het gewoon niet leuk. Dan moet je ontzettend vervelend zijn en echt dwars liggen.”

Waarschuwing: dit verhaal gaat over natuur, maar bevat een dier- en plantarmer tekst. Afgezien van een enkele grutto en galigaan (zie kader) overheersen hier termen als Ecologische Hoofdstructuur, Investeringsbudget Landelijk Gebied, Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer en implementatie van beleid. Geen termen die de geur van

vochtige bosgrond oproepen of beelden van bronstige damherten, maar termen die nu eenmaal zijn vastgebakken aan het Nederlandse natuurbeleid. Voor wie het nog niet weet: het kabinet Rutte heeft het mes gezet in de ontwikkeling van de Nederlandse natuur. Binnen een week na zijn aantreden stuurde staatssecretaris Henk Bleker van natuur de provincies een brief. De boodschap: het rijk draait de geldkraan dicht voor aankopen die de provincies

doen voor de twaalf robuuste verbindingen, die de natuurgebieden in Nederland aan elkaar moeten knopen. Voor aankopen van de natuurgebieden zelf geeft deze regering geen garanties meer af. Daarmee zet de overheid eenzijdig een streep door de afspraken die ze in 2006 met de provincies maakte. Daarin krijgen provincies de vrije hand om de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), een groen netwerk, te ontwikkelen. Tussen 2007 en 2013 kunnen ze dit waar →

Eilandjes zonder verbinding

Nu het kabinet een streep heeft gezet door de ‘robuuste verbindingen’, wordt het kwakkelen met de Ecologische Hoofdstructuur, het Nederlandse natuurnetwerk. En het ging al niet goed. Tekst Harry Perrée Beeld Marc de Clerck en Natuurmonumenten

→ maken. Een groot deel van het geld daarvoor komt van het rijk. Maar nu dus niet meer.

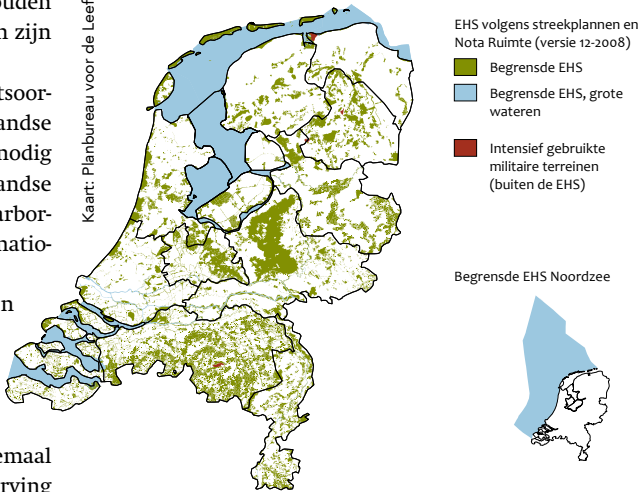
Robuuste verbindingen

Natuurmonumenten is een petitie gestart en stuurde samen met vier andere natuurorganisaties een brief naar (de fractievoorzitters van de Tweede Kamer om te waarschuwen voor de drastische bezuinigingen op natuurbeleid.) naar de fractievoorzitters van de Tweede Kamer om te waarschuwen voor de drastische bezuinigingen op natuurbeleid. De afgesproken Europese natuurdoelen zouden niet worden gehaald, de natuurgebieden zijn nu nog te klein en versnipperd. Het doel is namelijk dat dier- en plantsoorten door het netwerk van de Nederlandse natuur kunnen verhuizen, als ze dat nodig vinden. Verbindingen met buitenlandse natuurgebieden moeten bovendien waarborgen dat de migratie niet halt houdt bij nationale grenzen.

Maar wat als de robuuste verbindingen vervallen? Frans Vera, een van de bedenkers van de EHS en nu naar eigen zeggen ‘vrijdenker’ bij Staatsbosbeheer kan er kort over zijn: “De afzonderlijke natuurgebieden zijn allemaal eilandjes met het risico van uitsterving van soorten. Die worden in de EHS ondergebracht in een samenhangend netwerk. Als je de robuuste verbindingen weghaalt, houdt de EHS op te bestaan.”

Bij de provincies stuit het kabinetsbesluit dan ook op verzet. Flevoland heeft aangegeven dat het goedkoper is de robuuste verbindingen vertraagd in te voeren in plaats van de stekker er helemaal uit te trekken. De provincie heeft namelijk al 160 miljoen euro gespendeerd aan Oostvaarderswold, dat de Oostvaardersplassen en Horsterwold moet verbinden. Het geld waarmee boerenland is gekocht en inrichting is bekostigd, is dan op eens weggegooid geld. Ook andere provincies trekken aan de bel en klagen dat niet alleen de natuurontwikkeling

Kaart: Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)



Ecologische hoofdstructuur (EHS) in vogelvlucht

- de EHS is in 1990 bedacht (eerst genoemd in Natuurbeleidsplan)
- de EHS is bedoeld om de biodiversiteit in Nederland te waarborgen
- de EHS zou in 2018 klaar moeten zijn
- de EHS is dan 728.500 hectare groot (17,5 procent van de oppervlakte van Nederland)
- dat betekent dat er tussen 1990 en 2018 275.000 hectare nieuwe natuur bijkomt
- in 2020 moeten er geschikte condities zijn voor alle soorten die in 1982 van nature voorkwamen



Boven: bloeiend blauwgrasland. Links: reuzenpaardestaart. Rechts: galigaan

dat ‘de sturing en implementatie (...) is verbeterd, maar dat het tempo nog niet hoog genoeg is om de kwantitatieve en kwalitatieve doelen voor 2018 te bereiken.’ Dure woorden om te zeggen dat de natuurontwikkeling te langzaam gaat en de natuur beneden peil is. De jaarlijkse aanwas van nieuwe natuur, zo becijferde de Rekenkamer, was gezakt van 7 duizend hectare (1990-2004) naar 5 duizend hectare (2005-2007). Om toch nog de eindstreep te halen moet het gaspedaal ingedrukt: tot 2018 moet er jaarlijks 14 duizend hectare bij komen. Ondoenlijk, zo luidt de voor de hand liggende conclusie.

op haar gat komt te liggen, maar daarmee de complete ontwikkeling van het landelijk gebied. De gezamenlijke provincies (IPO) hebben staatssecretaris Bleker een brief gestuurd. Ze willen overleg en waarschuwen: als het rijk opeens een streep zet door langdurige gebiedsprocessen zal dat leiden tot schadeclaims, desinvesteringen en afbrokkelend draagvlak.

Te langzaam

En dan te bedenken dat de EHS-motor de afgelopen jaren al behoorlijk haperde. De Algemene Rekenkamer legde het EHS-beleid vorig jaar op de snijtafel en concludeerde

“Nederlandse natuurreservaten zijn pseudo-agrarische landschappen die op een pseudo boerenmanier worden beheerd”

Voorlopig geen blauwgrasland

Boswachter Fons Mandigers van Natuurmonumenten baant zich een weg door de dichte zegge in het broekbos van de Geuldert, een nat gebied dat deel uitmaakt van het bosrijke natuurgebied de St. Jansberg. Mandigers is net van de stuwwal afgedaald in de Geuldert en nu is het even zoeken op de soppige grond. Maar dan, tussen het riet, aan de rand van het water, houdt hij stil. “Kijk, hier is de galigaan”, zegt hij. Hij pakt een stugge groene plant met lange smalle bladeren die net boven het bruine riet uitkomt, vast. “Pas op, de bladeren zijn scherp. Je kunt je er aan snijden”, waarschuwt hij. Dankzij uitgekend grondwaterbeheer - “het juiste water op de juiste plaats met het juiste beheer” - doet de plant het goed in de Geuldert. De galigaan maakt samen met onder andere de zeggekorfslak, dat de St. Jansberg is aangewezen als Natura 2000-gebied, waardoor het bescherming geniet van Europese regels.

Aan de andere kant van de St. Jansberg hangt de vlag er, ondanks de prachtige herfstkleuren, minder rooskleurig bij. Aan de voet van een stuwwal wijst Mandigers naar een berkenbroekbos. Hier geen zegge, het bos is er ondanks de lage ligging te droog voor. Daardoor woekert laag bij de grond de adelaarsvaren en ontbreken kenmerkende soorten. Mandigers hoopt op beterschap, op een natter broekbos waar in het voorjaar weer de gele lis opkomt. En dat kan ook. Hij wijst tussen de bomen door naar de landbouwgrond een paar honderd meter verderop. Een kilometerslange strook langs het bos moet onder de naam Koningsven weer het moerasgebied worden dat het ooit was. Met zeldzaam blauwgrasland. De afgelopen jaren heeft Mandigers samen met boeren, overheden en natuurbeheerders gewerkt aan de plannen om daar een robuuste verbinding aan te leggen. Een overleg waarin het draait om vertrouwen. “Boeren kunnen veel hebben, als er maar duidelijkheid is”, zegt de boswachter. Dat dreigt in één klap te verdwijnen, nu het kabinet een streep heeft gezet door de robuuste verbindingen. Dat betekent ook dat het moerasgebied er niet zal komen en soorten zich niet kunnen verplaatsen tussen natuurgebieden. “Het is alsof je een weg aanlegt, maar de laatste honderd meter weglaat. Dan heb je aan de hele weg niks.”

Wat is namelijk het geval? De verwerving van nieuwe natuur kan op drie manieren: (1) de overheid koopt de grond en laat deze als natuur inrichten, (2) boeren nemen natuurvriendelijke maatregelen op hun grond (agrarisch natuurbeheer), (3) particulieren richten nieuwe natuur in op hun eigen grond. Van die drie routes gaat, hoewel gebiedsontwikkeling een stroperig proces is, de eerste het snelst. Daar zijn de afgelopen jaren de meeste resultaten behaald. Juist nu het tempo omhoog moet, moet de buit worden binnengehaald met agrarisch en particulier natuurbeheer. Dat laatste komt tot nu toe amper van de grond. Het zou in 2018 goed moeten zijn voor 43 duizend hectare nieuwe natuur. De teller stond eind 2007 op ruim 7 duizend hectare, waarbij 2 duizend hectare buiten de EHS was meegerekend. Ook bij agrarisch natuurbeheer – boeren maaien dan in ruil voor geld om weidevogelnesten heen of maaien bijvoorbeeld akkerranden niet – rijzen vraagtekens. In 2018 moet dit 98 duizend hectare EHS

omvatten. Eind 2007 stond te teller op 60 duizend hectare, maar die telde ook gebieden buiten de EHS mee. De Rekenkamer plaatst vraagtekens bij deze vorm van natuurbeheer. De subsidiecontracten die boeren hiervoor afsluiten, duren zes jaar. Dat betekent dat de ligging van natuurgebieden om de zes jaar kan veranderen, terwijl natuurbeheer juist continuïteit vereist. Ook het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) is pessimistisch. Volgens de *Evaluatie biodiversiteitsdoelstelling 2010* is het areaal agrarisch natuurbeheer inmiddels gedaald tot 54 duizend hectare. Bovendien is het middel, meldt het PBL, ‘onvoldoende effectief (...). Zo neemt het aantal grutto’s nog steeds af, ook op percelen waarvoor SAN-subsidies (Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer, HP) worden gegeven.’

Intensiveren

De *Midterm Review*, dat de minister in september aan de Kamer presenteerde, is ook al geen reden een EHS-feestje te bou-

wen. In dit rapport nemen de provincies zichzelf de maat over de afspraken die ze (voor de periode 2007-2013) met de regering hebben gemaakt over het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG), een belangrijke geldpot voor de EHS. Wat blijkt? De prijs van landbouwgrond is gestegen en gebiedsprocessen duren langer dan verwacht. Het budget om grond te kopen is vrijwel uitgeput: 89 procent is besteed, maar slechts 60 procent van de prestatie is behaald. Conclusie: in 2013 is het geld voor de EHS op en zijn de afgesproken prestaties niet gehaald. De kans dat de doelen worden gehaald die achtereenvolgende regeringen hebben hooggehouden, lijkt nu wel heel klein. Op zijn allerbest, in het geval het kabinet gevoelig is voor de bezwaren van de provincies, blijven de doelen gelijk, maar worden ze wel een paar jaar uitgesteld. “Tja, kan dat?”, weegt Frans Vera de vraag. “Ik vind het zo merkwaardig. De EHS is bedoeld als een remedie; die moet in verhouding staan tot de kwaal: allerlei economische ontwikkelingen en de aanleg van →

→ wegen. Dat wordt geïntensiveerd. Dan moet je het tegenwicht ook intensiveren.”

Pseudoagrarische landschappen

Volgens Vera was de EHS ooit bedoeld als zo puur mogelijke natuur en is deze inmiddels verwaterd tot een *light* variant. “Door diverse vormen van grondgebruik, met name landbouw en bosbouw, verdwijnen allerlei plant- en diersoorten. Als je die wil veiligstellen, moet je die kwalen buiten werking stellen. Grondgedachte van het netwerk was dat de grote natuurgebieden waren gevrijwaard van die kwalen. Dus oorspronkelijk ging het in de EHS om scheiding van functies. Vervolgens zag je dat er nog zoveel krachten waren over verweving van functies dat men vervolgens allerlei verwevingslandschappen in de EHS heeft gedaan. Daar is het dus misgegaan.” Natuurorganisaties moeten van Vera de hand in eigen boezem steken. “Die hebben

“Als de EHS kleiner wordt, moeten we onze mond houden over het kappen van het regenwoud”

een natuurbeeld dat niet eenduidig is. Kijk wat het geval is bij het overgrote deel van de natuurreservaten in Nederland: dat zijn pseudo-agrarische landschappen die op een pseudo boerenmanier worden beheerd. Het beeld dat je uitdraagt, is kennelijk het beeld dat je bent. Weilanden met koeien, hooilanden, heides met schapen, dat zijn allemaal dingen die vroeger de boeren deden.” Dat komt volgens Vera nu als een boemerang terug. “De volgende stap is: laten we de grond weer teruggeven aan de boeren.”

Bakkeleien over speelruimte
Niet alleen heeft de landbouw inmiddels een prominente rol gekregen in de EHS, het

blijkt ook nog eens lastig de EHS steenvrij te houden. Terwijl de EHS in provinciale streekplannen en gemeentelijke bestemmingsplannen is aangewezen. “Bij planologische bescherming zijn er vaak uitzonderingsbepalingen”, legt onderzoeker Rikke Arnouts van Alterra uit. “Bijvoorbeeld ‘nee, tenzij’. Er mag dan niks gebouwd worden, tenzij er kan worden aangetoond dat er geen significant effect is voor de natuur. Dan gaat de discussie over: wat is een significant effect? Dan kom je in een grijs gebied en wijst de praktijk uit dat er toch wel het een en ander mogelijk is.” Sinds de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (2008) is de verantwoordelijkheid nog verder naar beneden doorgeschoven: naar gemeenten. Die moeten een bestemmingsplan maken. De provincie heeft daar alleen in het geval van een zwaar provinciaal belang een stem in. “Dan ontstaat de discussie: wat is een zwaar provinciaal belang? Over die speelruimte zijn ze nog aan het bakkeleien”, aldus Arnouts. “In de praktijk blijkt dat het instrumentarium niet helder is en dat als mensen iets willen in de EHS en ze houden dat vol, de planologische bescherming niet zo hard blijkt.” Alterra probeert cijfers boven tafel te krijgen over de mate waarin gemeenten hun EHS deugdelijk beschermen.

Het lijkt een achterhoedegevecht, nu het kabinet het EHS-beleid wil herijken en wellicht zal zeggen: de EHS is in 2018 af, ook al is hij op dat moment kleiner dan eerder gepland. “Dan moeten we onze mond houden over Afrika, Azië en Indonesië en het kappen van tropische regenwouden daar”, reageert Vera. “Wij geven dan het signaal af: maak daar maar een palmbloomplantage van, er blijven altijd wel wat wilde planten- en diersoorten over en dan noem je dat verweving. Dat klinkt heel cynisch, ja, en dat is ook cynisch.” Toch noemt Vera zichzelf optimist. “Ik ga er vanuit dat mensen uiteindelijk redelijke wezens zijn. Als ik het mis heb, dan zeg ik dat pas als ik mijn ogen sluit.” □

In je achtertuin

Het kabinet zet het mes in de ontwikkeling van natuur. De Ecologische Hoofdstructuur wordt daardoor kleiner dan afgesproken. Schande of goede zaak?



Jos Duijst, psychiatrisch verpleegkundige
“Als fervent wandelaar loop ik geregeld door gebieden die onderdeel zijn van de EHS. Dat er in deze corridors daadwerkelijk sprake is van migratie van diersoorten heb ik bij herhaling zelf vast kunnen stellen. Bovendien: zolang ik onderweg golfbanen, vakantieparken, recreatieplassen en Vinexwijken tegenkom, lijkt het me niet meer dan redelijk om de natuur daarvoor schadeloos te stellen.”



Johan Jurrius, landbouwer
“Ik ben blij met de pauze in de aankoop van natuurgronden. Dit is niet het einde van de EHS maar juist een verbetering voor de toekomstige EHS. Dankzij de inzet van veel publieke middelen is een groot deel van de EHS al gerealiseerd, maar hierdoor is ook de grondprijs in de EHS sterk gestegen. Gevolg: de realisatie van het laatste stukje van de EHS wordt nog duurder. Een aankooppaauze kan men goed gebruiken om de huidige aangekochte gronden financieel en ecologisch duurzaam te gaan beheren.”



Ricardo Nazare, militair
“Nederland is veel te klein voor grote natuurgebieden, dat moeten we veel meer in Europees of zelfs internationaal verband regelen. We willen hier altijd voorop lopen en het beste jongetje van de klas zijn. De gewone burger moet daarvoor opdraaien. Volgens mij moet je de natuur gewoon met rust laten, dan komt het vanzelf goed.”

Arjen Rickse, 32
Werk: tot voor kort programmeur, zie ook nl.linkedin.com/in/arjenricksen/nl
Stadstuinproject: De NatuurSUPERmarkt, Tongelresestraat, Eindhoven.
www.natuursupermarkt.nl

“De NatuurSUPERmarkt maakt slim gebruik van loze stadsruimte. We verbouwen groente in een stellage vol bakken. Grond hoeft dan niet braak te liggen, beter niet zelfs. En we kunnen alles in een dag verhuizen. De bakken hebben we in bruikleen van een bouwondernemer. We kopen aarde, zo is er geen kans op gezondheidsrisico’s. Deelnemers krijgen drie bakken grond, mest en zaaigoed. Klein spul: rucola, kruiden, aardbeien. Het initiatief is gestart door Leo Bakx, Marije van der Park en Ingrid Bal. Drie actieve leden, Ywe-jan, Gerben en ik, nemen het momenteel over. Er is flink gezocht naar een plek. Zo overwogen we de achtertuin van een gekraakt pand. De krakers wilden graag, maar de woningbouwvereniging vreesde dat ze daarmee kraken zou toestaan. Het huidige terrein hebben we in bruikleen van de gemeente, ook voor komend jaar. Ik heb technische natuurkunde gestudeerd en was programmeur, eerst bij Philips, later bij ASML. Ik ben altijd geraakt geweest door natuur. Mijn vrienden kennen me meer zo dan als programmeur. Bij ASML ben ik weggegaan. Ik verdiende veel, maar het was niet wat ik wilde. Ik ben naar Nieuw-Zeeland gereisd, heb een cursus permacultuur design gedaan en werd actief voor Transition Town Eindhoven. Mijn ouders zijn hetzelfde; mijn moeder een natuurliefhebber, mijn vader een praktisch socialist. Mijn droom is om in Zuid-Limburg een zelfvoorzienende leefomgeving te creëren. Daarvoor verzamel ik kennis over ecologisch voedsel en duurzaam bouwen; strobalembouw is goed te combineren met de traditionele Limburgse vakwerkbouw. En technologie natuurlijk: amorfe zonnecellen, aardwarmtekorven – komt die studie toch van pas!”



“Mijn vrienden kennen me meer als natuurliefhebber dan als programmeur”

Het is stil achter het hek van Monsanto



Getooïd met nepsnorren en regenjassen gingen ‘burgerinspecteurs’ op 2 november bij Monsanto in Enkhuizen op zoek naar bewijsmateriaal voor de verborgen agenda van de Amerikaanse zaadmultinational. Tekst **Harry Perrée** Beeld **Marten van Dijk**

Het waait guur en een dunne regen miezert op industrie-terrein Westeinde in Enkhuizen, een van de vier plekken in Nederland waar multinational Monsanto heeft wortel geschoten. Een stuk of 25 actievoerders/burgerinspecteurs, getooïd met nepsnorren, regenjassen en witte overalls, banjeren over een weggetje naar de toegangspoort van het bedrijf. Af en toe spreekt een man in een beige regenjas, die zich opwerpt als ceremoniemeester, van achter zijn zonnebril de groep toe met zijn megafoon. “Het ziet er niet naar uit dat ze de deur voor ons opendoen. Dat zal wel betekenen dat er iets verborgen ligt.” Lauw gejoel. “Wij hopen dat het lukt bewijs boven water te halen voor de eigenlijke agenda van Monsanto”, licht Linda Coenen toe, woordvoerster van de actievoerders. Intussen knoopt een van hen, getooïd in een blauwe overal, een strop aan het hek en steekt er zijn hoofd doorheen. Zaad- en bestrijdingsmiddelenproducent Monsanto houdt de boeren namelijk vast met een wurgcontract, waarna ze niet meer weg kunnen, willen de actievoerders illustreren. Waar zouden ze ook heen moeten? In Noord-Amerika zijn volgens Coenen boeren

voor hun soja-zaad volledig aangewezen op Monsanto. Hetzelfde geldt voor katoenboeren in India.

Streng blik

“Ik werkte bij een heel fanatieke biologische boer in Oost-Beemster”, vertelt een jonge vent met baard en cowboyhoed (‘zeg maar Daan’). “Die kon geen zoete maïs vinden die niet van Monsanto is.” Daan mikt op media-aandacht. “Dat de andere kant van Monsanto belicht wordt: dat ze op heel agressieve manier genen bewerken, de markt veroveren en de markt houden.” Contact tussen de omstrede multinational en het handjevol actievoerders lijkt op voorhand uitgesloten. De actievoerders hebben hun actie niet bij het bedrijf aangekondigd en achter het hek blijft het stil. “De burgemeester, meneer Baas, heeft gezegd dat er iemand van Monsanto naar buiten zou komen”, weet niettemin een grijze vijftiger die af en toe tracht de meute met kreten energie in te blazen. Maar een politie-man die zich met streng blik achteraf heeft opgesteld, laat weten dat van zo’n toezegging geen sprake is. Dat is geen verrassing voor de ceremoniemeester (die Flip blijkt te heten). “Vorige keer, in Bergschenhoek (ook een Monsanto-vestiging, HP), werden alle werknemers naar huis gestuurd. De Franse baas, Boyer, →

‘Klimaatslimme’ landbouw

Prins Willem Alexander was erbij, landbouwstaatssecretaris Henk Bleker ook, en de prins van Wales (Charles) sprak het publiek per video toe. Op de conferentie It’s down to earth, (niet gerelateerd aan ons blad) spraken begin november ministers, wetenschappers en ngo’s uit de hele wereld over uitdagingen rond landbouw, voedselveiligheid en klimaatverandering. Het antwoord ligt in zogenaamde *climate-smart agriculture* – landbouw die slim inspeelt op klimaatverandering.

Linda Coenen van A Seed Europe (Actie voor Solidariteit, Gelijkheid, Milieu en Diversiteit)

vreest echter dat Monsanto de conferentie in Den Haag misbruikt om te lobbyen om CO₂-emissierechten te krijgen voor zijn schadelijke producten. Zo’n honderd organisaties maakten zich zo’n zorgen over de transparantie van de conferentie, en de nadruk op industriële landbouw, gentech en CO₂-handel als oplossingen, dat ze een open brief schreven. Achteraf bleek bovendien dat een twaalfal organisaties de ‘roadmap’ die op de conferentie werd vastgesteld, openlijk verwerpt. Beide brieven zijn te vinden op www.iatp.nl. Lees meer over de conferentie op www.afcconference.com



Inspecteurs in witte overalls kloppen aan de poort van Monsanto in Enkhuizen. Achter het hek reageert niemand.



“De boer waar ik voor werkte kon geen zoete mais vinden die niet van Monsanto was.”

→ zag het niet zitten dat zijn werknemers spraken met activisten.” Flip is actiebereid door zijn werk in een tuinderij. “Daar hebben wij te maken met zaden die plotseling van een groot bedrijf blijken te zijn”, zegt hij. “Die markt wordt gewoon gemonopoliseerd. Maar het gaat mij er vooral om dat in India tuinders worden uitgebuit. De productie is wereldwijd nog maar in handen van een paar bedrijven. Dat die zo’n macht krijgen over voedsel is geen goede zaak.”

Groene soep

Na een kwartiertje worden de inspecteurs met witte overalls opgeroepen te poseren bij het spandoek voor het hek.

“Hurken jongens, als een echt voetbalteam”, roept de grijze vijftiger. “Anders kun je het spandoek niet lezen.” De nepboer in blauwe overall stopt zijn hoofd nog eens door de strop voor de foto, een plastic maiskolf in zijn hand. Dan is het weer terug naar de weg, waar een campingtafeltje wordt uitgekapt voor de ‘persconferentie’ over de resultaten van de inspectie. Aan de overkant van de straat wachten zeven politieagenten in gele hesjes en twee beveiligers rustig af. Coenen somt het rijtje resultaten op voor het gewillige oor van de actievoerders die inmiddels uit een oude bestelbus groene soep en witte broodjes hebben betrokken. Op de grond ligt een pandaknuffel met

een zakje gifsoja in zn pootjes. Die staat symbool voor de greenwashing van Monsanto, waar het WNF zich voor leent. Het WNF neemt namelijk deel aan de Ronde Tafel voor Verantwoorde Soja, RTRS, terwijl andere NGO’s daar niet aan begonnen zijn uit frustratie over de slappe criteria van ‘verantwoorde’ soja, waar ook gentech onder kan blijven vallen. “Ik ben gewoon een bezorgde burger”,

zegt filosoof Michael Kolkman, terwijl hij de persconferentie gadeslaat en zijn broodje in de soep doopt. “Het is natuurlijk raar dat het zo moeilijk is hier aandacht voor te krijgen. Er heerst in Nederland een enorme passiviteit hierover, terwijl je als land natuurlijk ook kunt zeggen: wij willen dit niet. In Frankrijk bijvoorbeeld is deze discussie nog lang niet beslist.” □

hiertegen een lobby. De hormoonproductie heeft Monsanto in 2008 verkocht.

De Franse journaliste Marie-Monique Robin trok drie jaar uit voor onderzoek om de handel en wandel van Monsanto na te gaan. Ze reisde de wereld rond, sprak met wetenschappers en ging bij boeren op bezoek. Dat resulteerde in 2008 in het boek en de documentaire *The world according to Monsanto*. Daarin ontmoet ze onafhankelijke wetenschappers die zich zorgen maken over de risico’s van genetische modificatie maar in hun land geen voet aan de grond krijgen. Ook constateert ze een toename van zelfmoord onder Indiase boeren, wiens inkomsten en opbrengsten zijn gedaald door het dure Monsantozaad.

Monsanto’s Zaadpolitie

Het Amerikaanse bedrijf Monsanto is wereldleider in genetisch gemanipuleerd zaad en heeft hiervoor honderden patenten. De zaden die Monsanto verkoopt zijn zodanig gemanipuleerd dat ze resistent zijn voor het bestrijdingsmiddel Roundup, dat Monsanto in één pakket met de zaden verkoopt.

Onder Amerikaanse boeren is de chemiereus berucht vanwege haar ‘zaadpolitie’. Inspecteurs van Monsanto onderzoeken op boerenbedrijven of er gewassen groeien die onder het patent van Monsanto vallen. Dat kan het geval zijn als onge-

wild gemanipuleerd Monsantozaad is beland op een akker met gewoon zaad. In zulke gevallen claimt Monsanto schadevergoeding van de boer. Tegen meer dan honderd boeren startte het bedrijf een rechtszaak. Het bedrijf staat verder te boek als agressieve lobbyist. Zo probeert het wetgeving te veranderen, onwelgevallige onderzoeksresultaten van tafel te krijgen en probeert het CO₂-emissierechten voor haar producten te krijgen. Eerder produceerde Monsanto een synthetisch hormoon om de melkproductie bij koeien te vergroten. Onderzoek bracht dit hormoon in verband met verschillende vormen van kanker. Sommige zuivelbedrijven gingen vervolgens hun melk verkopen als hormoonvrij. Monsanto voerde

Vliegen op algen?

Hoe zou het met algenbrandstof zijn? Een jaar of twee geleden werd ze als een opvolger gepresenteerd voor biobrandstoffen zoals ethanol en biodiesel, die toch niet zo’n goed idee bleken te zijn. Algen hebben per hectare een veel hogere opbrengst dan energiegewassen en er is er geen vruchtbare landbouwgrond voor nodig. We zouden niet alleen auto’s maar ook jumbo jets met de eencellige organismen kunnen aandrijven. Algenbrandstof zou de olie van de 21ste eeuw worden. Intussen zijn een groot deel van de tientallen gehypte bedrijven failliet en staat algenbrandstof nergens. Er verschijnen nog steeds nieuwsberichten over auto’s die succesvol rondjes rijden met algen in de tank, en deze zomer werd zelfs een geslaagde testvlucht met een vliegtuig uitgevoerd. Maar onder experts groeit de consensus dat algenbrandstof nooit als auto- of vliegtuigbrandstof zal worden ingezet. Bij al het enthousiasme werden namelijk twee fundamentele vragen over het hoofd gezien – niet toevallig dezelfde vragen die in het geval van de eerste generatie biobrandstoffen veel te laat werden gesteld. Ten eerste: is de technologie schaalbaar? We kunnen één auto of één vliegtuig met algenbrandstof in beweging krijgen, maar kunnen we er ook een betekenisvol deel van ons speelgoed mee aan de praat krijgen? Ten tweede: levert algenbrandstof evenveel - of liefst méér - energie op dan de productie ervan kost? Als het meer fossiele energie kost dan er door de algenbrandstof wordt bespaard, dan is een vliegtuig met algen in de tank niets meer dan een knappe goocheltruc. Een studie stelde onlangs dat er in 2020 globaal niet meer dan 230 miljoen liter algenbrandstof zou kunnen worden geproduceerd. Dat klinkt als heel wat, maar het komt overeen met 0,04 procent van het brandstofverbruik in de Verenigde Staten. Nog veelzeggender is het verhaal achter het tweemotorig vliegtuigje dat onlangs – met succes! – door het luchtruim kliefde. De technische chef van de vliegtuigmaatschappij die de stunt uithaalde, moest letterlijk eerst de hele wereld rondvliegen om voldoende hoogwaardige algenbrandstof bij elkaar te lepelen om vervolgens één van de motoren op het goedje te laten draaien.

Als algen ooit worden ingezet, dan zal het als alternatief zijn voor hoogwaardige toepassingen van olie zoals plastics en cosmetica. Aan de vraag van die markt voldoen, zal al een uitdaging zijn, laat staan dat er genoeg olie kan worden geproduceerd voor de veel grotere markt die de transportsector is. Bovendien komen er dan geen lastige vragen over het energierendement van het hele proces, want van plastics of cosmetica verlangt niemand dat ze meer energie opleveren dan de productie ervan kost.

Kris De Decker is oprichter van Lowtech magazine. Elk nummer geeft hij ons feit en fictie rond een hightech oplossing voor een duurzamere samenleving. www.lowtechmagazine.be

Lowtech

Duurzaam en best luxe



‘Maximaal houdbaar tot 3 dagen na 26-12-2010’ staat op het Actieplan Nederland Duurzaam dat werd gepresenteerd bij het 20-jarig jubileum van Vereniging Milieudefensie. Reden voor een terugblik met twee van de auteurs. Tekst **Freek Kallenberg**

Hoeveel energie, grondstoffen, water, landbouwgrond en bos kunnen de naar verwachting 7 miljard wereldburgers in 2010 jaarlijks gebruiken zonder dat deze hulpbronnen hierdoor uitputten? Dit uitrekenen lijkt een onmogelijke opgave, maar op het kantoor van Milieudefensie schrok een aantal medewerkers hier begin jaren negentig niet voor terug. Na ruim een jaar onderzoek, rekenwerk en discussie werden de resultaten opgetekend in het *Actieplan Nederland Duurzaam* dat in 1992 verscheen. Directe aanleiding voor het schrijven van het actieplan was de VN-conferentie over duurzame ontwikkeling in Rio de Janeiro in juni 1992. “In de aanloop van de conferentie werd het begrip duurzame ontwikkeling op heel verschillende manieren ingevuld”, zegt Teo Wams, tegenwoordig directeur van Natuurmonumenten en destijds een van de initiatiefnemers. “Politiek en bedrijfsleven plakten het overal op, ook op zaken die hele-

maal niet duurzaam waren. Om dit te voorkomen wilden we duurzame ontwikkeling concreet en afrekenbaar maken. Hoeveel grondstoffen kan elke wereldburger gebruiken zonder dat deze uitgeput raken?”

Milieugebruiksruimte

Het begrip milieugebruiksruimte dat kort daarvoor door de milieueconoom Hans Opschoor was gelanceerd, bleek hiervoor uitermate geschikt. “Wel verschoven wij het accent van consumptiegoederen naar hulpbronnen”, zegt Wams. “De aarde vraagt zich niet af of jij één of twee auto’s hebt, maar hoeveel staal je hebt gebruikt om die twee auto’s te maken. Het maakt uit of deze gemaakt is of van volledig gerecycled materiaal of van nieuw gewonnen erts. Of hij vijf jaar meegaat of twintig.”

“Daarnaast hebben wij milieugebruiksruimte gekoppeld aan rechtvaardigheid”, zegt Maria Buitenkamp, mede-auteur van het actieplan en tegenwoordig zelfstandig adviseur duurzame ontwikkeling. “Elke wereld-

burger heeft volgens ons recht op een gelijk aandeel in het gebruik van deze bronnen, een gelijke milieugebruiksruimte. Door deze twee uitgangspunten te koppelen werd de onderzoeksvraag heel concreet: wat zijn de beschikbare hulpbronnen per hoofd van de wereldbevolking? En omdat we beseften dat een duurzamer productie niet van de een op de andere dag geregeld kon worden, kozen we voor de termijn van twintig jaar, de periode dat een nieuwe generatie volwassen wordt.”

Een eenvoudige opgave was het niet, weet Wams. “We waren goed geschoolde activisten, geen wetenschappers. Er waren wel momenten dat we dachten: dit gaan we dus nooit voor elkaar krijgen. Sommigen stelden daarom voor alleen het principe op te schrijven en enkele voorbeelden te geven. Maar ik vond dat niet genoeg. Het moest onweerlegbaar zijn en alle aspecten van de productie behandelen.”

Een luxe leven

Tot hun eigen verbazing bleek dat er in 2010 ook met 7 miljard mensen een goed leven mogelijk kon zijn. In 1972 concludeerde de

Club van Rome dat doorgaan met de westerse levensstijl al op relatief korte termijn tot een tekort aan grondstoffen zou leiden. Sindsdien heerste er vooral in milieukringen de overtuiging dat een drastische versobering van de westerse levensstijl noodzakelijk was.

“Dit was een onaantrekkelijke en nogal moralistische boodschap”, zegt Buitenkamp. “Wij draaiden de vraag daarom om: wat is er nog wél mogelijk als we rekening houden met de beperkte hoeveelheid grondstoffen en landbouwgrond? Het bleek reuze mee te vallen met die soberheid. Zo kon iedereen een televisie, koelkast en video-recorder hebben, mocht je in een schone zuinige auto ongeveer 5.000 km per jaar rijden, geregeld vlees eten en eens in de tien jaar een vliegtuig maken. Niet alleen wij westerlingen, nee alle 7 miljard wereldbewoners die er naar verwachting in 2010 zouden zijn.”

“Maar tegelijkertijd moet je wel keuzes maken”, benadrukt Wams. “Met name vliegen, auto rijden en de productie van vlees en zuivel leggen een groot beslag op het milieu. Dat kan dus maar beperkt. Om niet voor zure moraalridders door te gaan legden wij de nadruk vooral op de keuzevrijheid.”

Boze reacties

Toch kon deze optimistische boodschap de zure krantenkoppen over het actieplan niet voorkomen: ‘Wasdroger moet weg van Milieude-



Het actieplan bij Vara’s *Achter het nieuws* en Ursul de Geer van RTL4. Maria Buitenkamp: “Ik was destijds de *talking head* van Milieudefensie. Voor de gelegenheid voorzien van lipstick verscheen ik bij Ursul de Geer die een heel programma aan het milieu wijdde. Na afloop kreeg ik zelfs fanmail: ‘wat een leuke meid’. Ursul de Geer viel over het woord autotheek. Dat woord hadden we bedacht naar analogie van de videotheek. Het ging ons echter om het idee. Nu heet het Greenwheels, een betere naam, maar precies wat wij voorstelden.”

fensie’. ‘Eén gehaktbal om de drie dagen’, ‘Het milieu op rantsoen’. “We werden met onze eigen voorbeelden om de oren geslagen”, zegt Buitenkamp. “Wij vonden die concrete voorbeelden van belang omdat het mensen weinig zegt dat je per jaar 1,7 ton CO₂ uit mag stoten, of 0,25 hectare akkerland tot je beschikking hebt. Hoe vaak kun je de auto pakken, vlees eten, vliegen? Dat is wat mensen willen weten. Maar daarmee hebben we onze eigen valkuil gegraven.”

Wams: “We hebben daar veel van geleerd. Een goed verhaal betekent niet vanzelf een goede respons. Het is ook een moeilijke

boodschap. Je moet de moeite nemen om de redenering van a tot z te volgen. Veel mensen, ook journalisten, haken halverwege af of pikken er krenten uit. Vooral dingen waarover ze boos worden.”

Ook uit eigen kring kwam veel kritiek, weet Wams. “Het actieplan was een feitelijke verkenning, maar de reacties waren heel emotioneel. Sommige mensen vonden het belachelijk dat je een video-recorder mocht hebben, auto kon rijden en ook nog af en toe vlees kon eten. Zij geloofden daar niks van. We moesten volgens hen veel radicaler kiezen voor soberheid en kleinschaligheid.” →

“We wilden niet voor zure moraalridders doorgaan”



“Een goed verhaal betekent niet vanzelf een goede respons”

→ “Er waren ook hoogleraren en publicisten die de kans schoon zagen om ons te betichten van een communistische soberheid en gelijkheidsmanie”, zegt Buitenkamp. “Dit zei vaak meer over hun reeds van Milieudefensie bestaande beeld dan over het actieplan zelf. Waarschijnlijk hadden ze het niet eens gelezen. Er zaten immers, heel bewust, ook liberale elementen in. Zoals het idee van verhandelbare emissierechten. Dat was toen nieuw. Uit eigen kring kregen we daar weer veel kritiek op, omdat het kapitalistisch zou zijn. Bedrijven mogen gewoon niet vervuilen en dit zeker niet verhandelen, zo was de redenering. We kregen er dus van twee kanten van langs: we waren te communistisch én te liberaal.”

Vrolijke boodschap

Ondanks de wat lauwe en soms zure reacties werd het actieplan bij ‘kenners’ op universiteiten, instituten en ministeries positief ontvangen. De toenmalige Milieuminister Hans Alders nam zelfs Engelstalige samenvattingen mee naar de VN-conferentie in Rio om daar uit te delen aan zijn collega ministers. Ook de talloze milieu- en ontwikkelingsorganisaties die naar Rio waren afgereisd, reageerden enthousiast. “Juist die uit het Zuiden”, weet Buitenkamp die zelf in Rio aanwezig was. “Het was ook een concreet en redelijk optimistisch verhaal. Er werd uitgegaan van een gelijke milieugebruiksruimte voor iedereen en duurzaamheid werd niet als tegenstelling tussen Noord en Zuid, maar als gezamenlijke opgave opgevat. Zeven

miljard mensen konden bijna net zo luxe leven als wij hier gewend zijn, dat was uiteraard een vrolijke boodschap.” Het Actieplan werd dan ook gretig meegenomen om in eigen land de discussie over duurzaamheid te voeren. In talloze Afrikaanse, Amerikaanse en Aziatische landen zijn nadien nationale actieplannen of verwante publicaties verschenen. Friends of the Earth Europe startte een vier jaar durende campagne die resulteerde in 31 verschillende actieplannen en een door het Wuppertal instituut opgesteld rapport *Naar een duurzaam Europa*. Friends of the Earth International voerde de campagne *Sustainable Societies*. Milieudefensiemedewerker Manus van Brakel reisde hiervoor jarenlang als ambassadeur van het actieplan de hele wereld af. Een boek met een compilatie van alle opgedane inzichten, *Sharing the World*, verscheen in 1998 en werd onder meer in het Italiaans, Japans en Pools vertaald. “De royalties waren voor Milieudefensie”, weet Buitenkamp.

Nog steeds actueel

In Nederland kwam de discussie echter nauwelijks op gang. Milieudefensie organiseerde wel een serie rondetafelgesprekken met sleutelfiguren uit de politiek, wetenschap, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Daarnaast werden vervolgrapporten voor specifieke sectoren als de varkenshouderij en woningbouw gemaakt, maar na publicatie is hier verder weinig vervolg aan gegeven.

“Milieudefensie heeft het zelf ook laten zitten”, zegt Buitenkamp. “Binnen de organisatie zijn van begin af aan twee stromingen geweest. De ene groep vond de boodschap van het actieplan te ingewikkeld. Die wilden publiekscampagnes met boodschappen die mensen eenvoudig kunnen begrijpen. De andere stroming, waartoe ik zelf behoor, vindt dat je publieksacties in het kader van grotere verbanden moet plaatsen.” Toch kijken zowel Wams als Buitenkamp tevreden terug. “Het idee dat duurzaamheid gaat over fysieke eindigheid en dus verdeelvraagstukken met zich mee brengt is inmiddels breed geaccepteerd”, meent Wams. “Denk ook aan een vergelijkbaar concept als de ecologische voetafdruk.” Een nieuwe versie van het actieplan ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van Milieudefensie in 2011 is volgens Wams en Buitenkamp niet nodig. Milieudefensiedirecteur Hans Berkhuisen sluit zich daar bij aan. “Het is nu belangrijker om de ideeën te vertalen in beleid. Want er wordt meer vlees gegeten, gevlogen en auto gereden dan ooit. Blijkbaar zijn er niet de juiste instrumenten gevonden om dit af te remmen.” Berkhuisen ziet wel mogelijkheden: “De afgelopen jaren lag de nadruk op de rol van de consument. Dat heeft onvoldoende gewerkt. Daarom moeten we nu het accent verschuiven naar de burger. Er moeten systemen en regels komen om ervoor te zorgen dat mensen vanzelf de goede keuzes maken. Dat is een taak van overheid en bedrijfsleven. Die moeten zorgen voor duurzame producten en diensten waaruit de consument kan kiezen.”

Terwijl we van de regering Rutte op dit terrein geen beleid hoeven te verwachten, wijst hij erop dat veel grote bedrijven duurzaamheid inmiddels tot kern van hun beleid hebben gemaakt. “Die gaan daar ook mee verder, met of zonder steun van deze regering. Duurzaamheid is de toekomst, juist voor het bedrijfsleven.” Teo Wams beaamt dit: “Het feit dat dit inmiddels is doorgedrongen tot de directiekamers, betekent dat we misschien wel verder zijn gekomen dan we destijds, tijdens het schrijven van het actieplan, durfden hopen.” □

Milieudefensie 40 jaar

In 2011 is het veertig jaar geleden dat Milieudefensie werd opgericht. Wat begon als gezelschap van verontruste wetenschappers en journalisten werd binnen een jaar een actieve en succesvolle vereniging. Milieudefensie staat natuurlijk stil bij die veertig jaar. En we kijken vooruit. Dat doen we o.a. met: een speciale jubileumuitgave van Down to Earth (april), een korte film over de geschiedenis van Milieudefensie (mei), en; een jubileumcongres over de toekomst van de milieubeweging (27 mei). Zie ook de agenda op pag. 45.



Louise van Luijk, 26
Werk: koken, tuinieren, kruiden, allerhande projecten.
Stadstuinproject: *guerilla gardening* in Den Haag, balkontuinieren met allochtone vrouwen
Contact via www.gezondegronden.nl

“Een paar jaar geleden zijn we met een groepje mensen in Den Haag begonnen met *guerilla gardening*. We plantten zaadjes en plantjes op loze stukken grond. Na een jaar zagen we dat dit niet echt werkte. Toen hebben we met zo’n veertig mensen een braakliggend stuk bouwgrond gekraakt. We hebben in één dag een eetbare tuin gemaakt waar kinderen konden spelen. Beplanting haalden we uit tuinen van slooppanden. Bizar dat daar een bulldozer overheen gaat. Wat daar allemaal nog stond! Complete tuinhuisjes! Helaas was direct daarna de bouwvergunning rond en moesten we verhuizen. Op die plek hebben we nog een jaar gezeten. Nu zijn ik en een andere initiatiefneemster moeder, dus ligt het wat stil. Sinds een tijdje ondersteun ik initiatiefneemster Bessie in haar project; een cursus balkontuinieren op permacultuurbasis, vooral voor allochtone vrouwen, als

empowerment. Zij komen uit rurale gebieden en kunnen die kennis hier anders niet toepassen. Ik heb *European Studies* gedaan en daarna veel gereisd. Maar ik werk niet in die hoek. Ik heb ook een opleiding permacultuur gedaan bij Gezonde Gronden. Een tijdje werkte ik in een lunchcafé en af toe verdien ik iets met koken en andere projecten. Verder proberen we zo min mogelijk geld nodig te hebben, en Arno, mijn vriend, is er natuurlijk ook. Voor mij is dit een logische manier van leven. Sommige mensen om mij heen denken dat het lastig is, maar het geeft juist energie en voldoening. Ik doe dit soort dingen omdat het leuk is en omdat ik mensen wil inspireren. Ik wil een groen spoor achterlaten.”

“Ik wil een groen spoor achterlaten”



Nu de olievoorraden langzaam uitgeput raken, boren oliebedrijven ook onconventionele oliebronnen aan. In Canada gebeurt dit al op grote schaal, uit teerzand. Met desastreuze gevolgen. Tekst Dirk Janssen Beeld Jiri Rezac en The Co-operative Group

Vandaag Alberta, morgen de wereld



Hoe krijg je de olie uit teerzand?

Olie krijg je uit het teerzand door het af te graven en dan bij hoge temperatuur de olie van het zand te scheiden. Of, als de olie dieper in de grond zit, met hete stoom zacht te maken en op te pompen. Dan heb je bitumen, een asfalt-achtige substantie die je vervolgens nog moet kraken tot synthetische ruwe olie.

Milieuorganisaties maken zich vooral zorgen over het afgraven van het land en het enorme watergebruik, dat uit nabijgelegen rivieren wordt betrokken. Het meeste komt terecht in bezinkbassins van waaruit chemicaliën, zware metalen en niet-afbreekbare vervuilende stoffen in de grond en het water terechtkomen. Over de effecten hiervan lopen de meningen sterk uiteen.

Daar er olie in de grond zit van de Canadese provincie Alberta weten we al heel lang. Maar de olie is zo dik, dat het voorheen nooit interessant was om die te winnen. Je moet de olie in Alberta echt tussen het zand uitsmelten. Daarom heet het teerzand. Dat kost relatief veel energie. Conventionele olie was daarom altijd interessanter. In bijvoorbeeld Saudi Arabië pomp je die gewoon uit de grond. Maar deze olie raakt langzaam op, en dus groeit de belangstelling voor onconventionele bronnen. We zijn nu op het punt aangekomen dat de financiële opbrengst voor een onconventionele oliebron als teerzand opweegt tegen de kosten om olie te winnen. En dat merk je. Oliebedrijven stortten zich massaal op de Canadese teerzanden. Dit is *big business*. Maar voor de plaatselijke bevolking van de teerzandgebieden verandert er veel.

De Lubicon Cree
Melina Laboucan Massimo komt uit een gebied bij het Lubicon Lake, op de teerzanden van Peace River. Ze komt uit een gemeenschap van Canadese Indianen, ook wel Cree Aboriginals genoemd. “Veel Cree zijn voor hun levensonderhoud aangewezen op de jacht en landbouw. De massale *rush* op de teerzanden die sinds de jaren negentig aan de gang is, maakt dat nu bijna onmogelijk.” Het water dat de oliemaatschappijen gebruiken, en dat is behoorlijk wat, lekt weg in het grond- en oppervlaktewater. Dieren drinken dat. En het komt in gewassen terecht. “Daar zitten chemicaliën in als lood, arsenicum, cyanide, ammonia en een veelheid aan organische verontreiniging die je altijd met olie hebt. Ons leefgebied wordt langzaam vergiftigd”, vertelt Laboucan-Massimo, inmiddels campaigner bij Greenpeace Alberta. Deze afdeling van Greenpeace houdt zich bijna alleen met teerzanden bezig.



Canada, land vol teer
De teerzandgebieden van Canada beslaan een oppervlakte van 3,5 keer Nederland. Daarmee zijn ze de op een na grootste olievelden ter wereld. Alleen in Saudi Arabië zit nog meer olie. Canadese teerzanden zijn de enige die op dit moment rendabel ontgonnen kunnen worden.

“Ons leefgebied wordt langzaam vergiftigd”

De regering van Alberta is erg blij met het geld dat de teerzandindustrie oplevert. Kleine gemeenschappen als die van Melina Laboucan-Massimo die zich tegen deze industrie verzetten, kunnen op weinig sympathie rekenen. “Onze gemeenschap is inmiddels van het drinkwater afgesloten”, vertelt Laboucan-Massimo. De staat probeert hen op deze manier weg te pesten. Grond- en oppervlaktewater kunnen ze niet drinken. “En dit is geen incident. Boeren worden voortdurend weggetreiterd op deze manier.” Toch zorgen de teerzanden ook voor werkgelegenheid in het dunbevolkte Alberta. Aan

de ene kant heb je mensen die een goede baan hebben gevonden in de teerzandindustrie, aan de andere kant mensen die hun levensonderhoud erdoor verwoest zien worden. Hierdoor lopen de spanningen vaak hoog op. Het komt regelmatig voor dat de ene helft van een dorp niet meer met de andere helft wil praten.

Weinig vertrouwen
Maar als je zo veel onrecht over je heen krijgt, dan stap je toch naar de rechter? Blijkbaar niet. “Onze campagnes bij Greenpeace gaan vooral over bewustwording”, zegt Laboucan-Massimo. “Juridisch doen

Steun uit Europa...

In Canada komt het protest tegen de oliewinning uit teerzanden moeilijk van de grond. Een paar gemeenschappen uit Alberta hebben zich bij de Beaver Lake Cree aangesloten, maar het blijft toch een beetje een indianending. In de rest van de wereld gaat het stukken beter. In 2009 besloten de leden van de Britse Cooperative Bank dat de campagne van de Beaver Lake Cree wereldwijd een van de beste projecten tegen klimaatverandering was. Goed voor een financiële injectie van 100 duizend Britse Pond die hen in staat stelde om onderzoek te laten doen en campagne te voeren. In Europa ondernemen de Cooperative Bank en Friends of the Earth ook zelf actie tegen teerzandolie. Samen lobbyen ze bij pensioenfondsen en het Europese bestuur om de Richtlijn Schone Brandstoffen te beïnvloeden. De Europese Commissie wil de CO₂-uitstoot van fossiele brandstof met 6 procent verminderen in de periode tussen 2011 en 2021. Teerzandolie wordt daarbij behandeld als ware het gewone olie. Paul de Clerk van Friends of the Earth Europe legt uit: “Oliemaatschappijen en de Canadese overheid lobbyen voor één basiswaarde die aangeeft hoe vervuילend olie is. Maar wij vinden dat er voor teerzandolie een

aparte waarde moet komen, omdat die extra vervuילend is.” Dit idee is afkomstig uit Californië, waar onder gouverneur Schwarzenegger een stevig beleid tegen teerzandolie wordt gevoerd. Shell en de Canadese overheid waren het daar niet mee eens en proberen de Europese Commissie zo ver te krijgen dat ze alle ruwe olie als even vervuילend behandelen. Friends of the Earth heeft het Europees Parlement zo ver dat ze daar in elk geval niet mee akkoord zullen gaan.

... en Nederland

Milieudefensie wil dat Nederlandse pensioenfondsen stoppen met investeren in klimaatverpestende teerzandprojecten van olieconcerns als Shell, Total en BP. Hoewel de oliekoek in Canada nog lang niet is verdeeld, kijken olieconcerns al met begerige ogen naar teerzanden elders, zoals onder de wouden in Congo Brazzaville en onder de savanne op Madagaskar. Ga naar www.milieudefensie.nl/teerzanden en laat jouw pensioenfonds weten dat je niet wilt dat je pensioengeld daar geïnvesteerd wordt!



Melina Laboucan Massimo en haar vader Billy Joe Laboucan.



WNF-medewerker met olierijk teerzand in een Shell-mijn in Alberta.



Chief Alphonse Lameman van de Beaver Lake Cree kijkt uit over de teerzanden.

we weinig. We proberen in het buitenland pensioenfondsen te mobiliseren om investeringen in teerzanden te stoppen. Maar juridische procedures in eigen land, daar zien de meeste mensen weinig heil in.” De positie van Aboriginals in Alberta is ronduit beroerd. Niemand kijkt er nog van op dat ze als tweederangs burgers worden behandeld, inclusief de aboriginals zelf. Op basis van verdragen tussen de Canadese staat en de Aboriginal-bevolking, hebben Aboriginals een speciale juridische status, met andere rechten dan andere Canadezen. Tot 2008 waren Aboriginals met een status niet ontvankelijk voor de mensenrechtcomitees in Canada. En daar moet je naartoe als je rechten geschonden worden. Dus als iemand met een klacht komt over fundamenteel geschonden mensenrechten, kreeg die te horen dat zijn klacht niet in behandeling genomen kon worden omdat hij een

Indiaan was. En als de overheid dan ook nog vindt dat een gemeenschap wel oppervlaktewater met olie en arsenicum kan drinken, neemt het cynisme al gauw de overhand.

Beaver Lake
Toch is er in deze volledig verzuurde etnische verhoudingen een gemeenschap die wel naar de rechter is gestapt. Dat is de ongeveer vijfhonderd leden tellende Cree gemeenschap uit Beaver Lake. Onder leiding van Chief Alphonse Lameman startte de Beaver Lake Cree natie een rechtszaak tegen de Canadese overheid. Als het kantoor van Alphonse Lameman telefoon uit Nederland krijgt, breekt er zowat paniek uit. Ik word naar bijna elke medewerker doorverbonden die er op dat moment aanwezig is, behalve degene die me wat over de juridische campagne kan vertellen. Uiteindelijk vertelt een nerveuse secretaresse me dat als ik een mailtje stuur, Chief

Lameman wel contact met me zal opnemen. Dat blijkt een valse belofte. RAVEN, Respect for Aboriginal Values and Environmental Needs, een milieu- en mensenrechtenorganisatie die samenwerkt met de gemeenschap van Beaver Lake, wil wel praten. De aanklacht van de Beaver Lake Cree beroept zich op Treaty 6, een verdrag tussen de Cree en de Britse Kroon uit 1876. Destijds deden Chief Pay-ay-sis en andere Cree kopstukken afstand van hun land, op voorwaarde dat de kolonisten hen er tot in de eeuwigheid zouden laten jagen, vissen en leven van dit gebied. En dat elke Cree jaarlijks vijf dollar zou krijgen. Die vijf dollar krijgen de Cree nog trouw elk jaar, maar het jagen komt flink onder druk te staan.

Kariboes
In het gebied van de Beaver Lake Cree grazen twee kariboekuddes. Op dit moment is ➔

De kariboe is de Amerikaanse ondersoort van het rendier. Kariboes leven traditioneel in kudde van soms honderdduizenden dieren tegelijk, die voortdurend in kleinere subgroepen uit elkaar vallen (tussen de tien en duizend individuen, doorgaans van hetzelfde geslacht). De kudde rond Beaver Lake zijn er dus vrij slecht aan toe. Kariboes worden meestal ingedeeld in de ecologische niche van de grote grazers: dieren die de hele dag gras en bladeren eten en zo voorkomen dat het landschap “dichtgroeit” met struiken. Het is een van de weinige grazers die in het koude landschap van het Hoge Noorden kunnen overleven. Op de taiga en toendra leeft het dier van korstmossen en paddestoelen. De voedingswaarde van korstmos is vrij klein, dus de kariboe moet flink wat werk verzetten om er genoeg van binnen te krijgen. Van alle landzoogdieren ter wereld heeft de kariboe de grootste oppervlakte aan leefgebied nodig. Kariboekudde kunnen per jaar tot wel vijfduizend kilometer afleggen. Behalve als er een met teer doordrenkt maanlandschap in de weg ligt en oliepijpleidingen het landschap in kleine compartimenten opdelen, dan gaat dat niet.



→ groep 1 naar schatting nog slechts tussen de 150 en 250 dieren groot, en groep 2 tussen de 100 en 150. Dat was ooit wel anders. Groep 1 is namelijk sinds 1996 zo’n 70 procent afgenomen, en groep 2 slonk sinds 1998 met zo’n 75 procent. Deze afname is direct te herleiden op de teerzandindustrie, die het leefgebied van de kariboe zwaar onder druk zet. Om effectief te kunnen jagen op de kariboe, is een “oogstbaar surplus” nodig. De populatie moet groeien, zodat je elk jaar een bepaalde hoeveelheid dieren kunt doden. Nu krimpt de populatie. Volgens een studie van de Universiteit van Alberta zal de kariboe in dit gebied in 2030 uitsterven. Over de afgesproken herstelwerkzaamheden die de oliemaatschappijen uitvoeren is Susan Smitten van RAVEN niet te spreken. Van het totale exploitatiegebied is op dit moment 0,02 procent zogenaamd hersteld. Maar een paar vrachtwagens met zand en wat bomen maken nog geen natuur. Het ecosysteem dat nu wordt verwoest is duizenden jaren oud. Daar zitten veengebieden en moerassen bij. “Natuurlijk zijn er tientallen oliemaatschappijen actief in het gebied, dus kun je geen hoofdverantwoordelijke aanwijzen”, zegt Smitten. “Het effect is cumulatief. Daarom klagen de Beaver Lake Cree de overheid van Alberta en Canada aan voor het verlenen van alle vergunningen.” Verder loopt er nog een rechtszaak tegen

de federale overheid voor het niet naleven van de Species at Risk Act, waarin de Canadese overheid zich verplicht om zich in te zetten voor het herstel van populaties van bedreigde dieren. En de kariboe is officieel een bedreigde diersoort.

500 Indianen

Hiermee draait het verzet dus eigenlijk om een groep van vijfhonderd Indianen die per se een bedreigde diersoort op hun bord willen? Romantisch hoor, maar dat is toch niet de kern van het probleem? “Dat klopt” Geeft Smitten toe. “Maar dit is een juridisch verhaal. De Cree van Beaver

Lake zijn nu eenmaal jagers. Met de verkoop van vlees en huiden voorzien ze in hun levensonderhoud. Ze gebruiken hun speciale rechten om dit te beschermen.” Maar als de Beaver Lake Cree de verwoesting van Alberta kunnen verhelpen, dan komt dat ook ten goede van de rest van de bevolking. “Veel kolonisten zijn instinctief geneigd om te denken dat die Indianen weer eens speciaal moeten zijn”, verzucht Smitten. Het argument dat ze nu na honderd jaar wel kunnen stoppen met zeuren over speciale rechten heeft ze vaker gehoord. Dat de traditionele levenswijze van de Cree niet een postindustriële maatschappij past ook. Smitten vindt het wat beschamend. “Het voortbestaan van een kwart van Alberta hangt nu af van een kleine, zeer arme gemeenschap waar enorm op wordt neergekeken. Dit gaat over het fundamentele recht om te bestaan, over duurzaamheid en over de stabiliteit van het klimaat. Dat gaat verder dan vijfhonderd Indianen. Dit is een zaak van alle Canadezen. Van de hele wereld misschien wel.”



Vies! Maar hoe vies?

Volgens een schatting van het WNF in 2006 stoot de Canadese teerzandindustrie jaarlijks 13 procent van de totale CO₂-uitstoot van Canada uit, ongeveer evenveel als de jaarlijkse uitstoot van Noorwegen. Maar is dat veel? Het bekt lekker om te zeggen dat productie van olie uit teerzand drie tot vijf keer meer CO₂ uitstoot dan conventionele olie. Dat is de bron-tot-pomp benadering die de milieubeweging hanteert. Maar olie vervuult het meeste als je het verbrandt. De olie-industrie gebruikt dus vooral de bron-tot-wielenanalyse van CO₂-uitstoot, die verbranding meerekent. Want dan lijkt de extra uitstoot van teerzandwinning minder groot: vijf tot vijftien procent meer klinkt stukken beter.



Auke Bakker, 35
Werk: docent Engels en Nederlands aan een taleninstituut
Stadstuinprojecten: buurtmoestuin Trompenburg in Amsterdam, www.buurtmoestuin.nl en Cityplot, www.cityplot.org.

“Ik ben een van de initiatiefnemers van de buurtmoestuin Trompenburg. Tegenwoordig woon ik verder weg, dus ik heb er geen tuintje. De grond is van het stadsdeel; in bruikleen door de speeltuinvereniging. Daar zijn we lid van geworden en die is onze rechtspersoon. We zijn het begonnen als voorbeeld van boeren in de toekomst. Onze beschaving is gebaseerd op uitputting. Dat gaat nog even goed, maar daarna? Ik geloof in lokale initiatieven. Als het systeem valt, verdwijnt de legitimiteit van de overheid. Wat blijft is je gemeente. Linkse hobby’s vindt men negatief, omdat ze veel geld kosten. Maar wij kosten bijna niks. We begonnen onder een PvdA stadsdeel. Dat betaalde het grondonderzoek en de grondvoorbereiding. Wat ik vrijwillig doe, kost anders vaak geld. Nu zit er VVD, maar dat is een uitdaging. De revolutie gaat over rechts. Zodra zij enthousiast worden, kunnen er grootse dingen gebeuren! Ik doe dit omdat ik me van kinds af aan niet thuisvoel in het systeem. Je zoekt je vrienden er ook wat op uit. Ik ben opgevoed om ongevoelig te zijn voor kuddedrag. Nu ben ik zelf vader. Mijn vrouw is Pools, we hebben daar twee jaar gewoond. Daar is echt armoede, en dan kom je terug... ik vond het in Nederland al belachelijk vóór ik wegging. Ik was ook actief voor Transition Towns. Sinds kort ben ik begonnen met Cityplot, een non-profitorganisatie die stadsbewoners helpt met tuinieren. Ik wil niet meegaan met het cynisme van: zo’n tuin, wat haalt dat uit. Begin ‘m gewoon!”

“De revolutie gaat over rechts”

DVD

Goddelijk varken

Al eten joden, moslims en zevendedagsadventisten het uit geloofsovertuiging niet, toch is het varken het meest gegeten dier ter wereld. “Misschien vinden mensen hem onrein omdat ‘ie alles eet”, filosofeert scharrelslager Gerard Zwetsloot tijdens het uitbenen. “Maar dat doen wij mensen ook.”

Zwetsloot is eigenaar van Dorus, het schattige biggetje dat aan het begin van Goddelijk varken wordt geboren. De slager wil hem een goed en relatief lang (twee jaar) leven bezorgen; hij rent met het beest langs het strand en eet haring met hem in de stad. Veel van Zwetsloots klanten zien ernaar uit Dorus’ goed getrainde, stressvrije vlees te proeven. Maar laten hun dorpsgenoten dat toe? Eerder kochten zij twee van Dorus’ voor-gangers en brachten ze naar Het belof-de varkensland. Zwetsloot lijkt stiekem op herhaling te hopen. “Ik moet wel mijn slagersverstand gaan gebruiken”, spreekt hij zichzelf streng toe. Zijn dilemma vormt de rode draad in een filmisch onderzoek naar onze complexe verhouding tot het varken. Regisseur Hans Dortmans spreekt uit ervaring; na het enige tijd te hebben afgezworen, zwichtte hij toch weer voor de verlokkingen van varkensvlees. Ondanks de nuchtere houding van zijn familie, die, zoals in zoveel boerengezin-nen, iedere november een varken slachtte. In een home video huppelt hij als klein jochie rond alsof het de nor-

maalste zaak van de wereld is dat voor zijn neus de ingewanden worden opgevangen in een enorme kom. Ook een expert in xenotransplantatie ziet er geen enkel kwaad in dat var-kens worden opgeofferd ten behoeve van de mens. Een Palestijnse moslima dwingt zichzelf haar kinderen te laten kiezen of ze varkenvlees eten of niet en een wetenschapper annex zevende-dagsadventist zoekt naar bewijs dat

TELEVISIE

Ode aan de Rivier

Van het zeilbootje dat dienst deed als veer tot de Beneluxtunnel. Van de overstrooming van de Maas in 1926 tot de dijkdoorbraken in 1993/1994. Van de zalmvisserij tot de water-zuiveringsinstallatie. Van de woest kolkende rivier tot de gekanaliseerde stroom. Van de Rijnaak met zeilen tot de duwbak. Van de houten kruiwagen tot de havenkraan. Met filmfragmenten van 1920 tot nu schetst Andere Tijden een beeld van de modernisering van Nederland, een lofzang op de schoonheid van het rivierenlandschap.

Andere Tijden – Ode aan de Rivier, 30 december 25:55 uur op Nederland 2 bij de NTR.



ACTIE
3 dvd-boxen van Goddelijke varken

het varken daadwerkelijk onrein is. Zonder succes. Goddelijk varken, te bestellen via info@pvhfilm.nl.

Kans maken op de dvd Goddelijk Var-ken? Mail redactie@downtoearth-maga-zine.nl onder vermelding van ‘goddelijk varken’. Vergeet uw naam en adres niet.



TELEVISIE

Reis door het waddengebied

Sinds 2009 is de Waddenzee Werelderfgoed. De wetlands zijn uniek, met een ongeëvenaarde soortenrijkdom en een cruciale functie in de vogeltrek tussen Afrika en Eurazië. Het waddengebied is sinds ver voor het begin van onze jaartel-ling bewoond. Al in het jaar 1000 werden de eerste dijken gebouwd. De zesdelige tv-serie Reis door het waddengebied trekt van Texel via Schiermonnikoog en het Duitse Sylt naar

de Deense kust en kijkt naar verleden, heden en toekomst, de bewoners, de flora en fauna en de cultuurgeschiedenis. Over de hoogtijdagen van de walvisvaart, het verschil tussen handmatige en mechanische kokkelvisserij, de spectaculaire luchtdans van meer dan tweehonderdduizend spreeuwen, de vraag wat de enorme toename van exotische zeedieren be-tekent voor inheemse schelpdieren en vogels en natuurlijk de gevolgen van de zeespiegelstijging.

Reis door het waddengebied, vanaf 8 januari 6 zaterdagen om 18:00 uur bij de NCRV op Nederland 2.

INTERNET

Taste the Waste

De gezelligheid waarvoor december voor velen staat, gaat vaak gepaard met heel veel eten en andersoortig consumptie-gedrag. Als tegenhanger kunt u de aanklacht tegen voedsel-verspilling, Taste the Waste, online kijken bij Holland Doc. Met nog veel meer woedende, verstilde of gewoon inspirerende documentaires, zoals: De oorlog van boer Kok, Eeuwige Moes, The Rainbow Warriors of Waiheke eiland en The Last Days of Shishmaref. www.hollanddoc.nl/kijk-luister.html

DVD/BLUE RAY

Beagle



ACTIE
1 dvd-box van Beagle

Alweer in mei 2010 was de laatste aflevering van de 35-delige serie Beagle, in het kielzog van Charles Darwin op televisie. De clipper Stad Amsterdam volgde 178 jaar na Darwin zijn belangrijke zeilreis rond de wereld. Daarbij deed de beman-ning, net als hij, allerlei wetenschappelijke onderzoeken. Bij alle schoonheid die zij tegenkwamen, drong zich onmisken-baar de vernietigende kracht van de mens op. We zijn een geologische kracht geworden, een wurgplant die de aarde begint te overwoekeren. Sinds december is een luxe editie van het ruim 12 miljoen euro kostende project verkrijgbaar. Naast de 21 uur durende tv-serie bevat deze 90 minuten met videodagboeken van de Beagle-crew, 3 cd’s met de 24-delige radioserie De lange weg naar Darwin van het prachtige geschiedenisprogramma OVT (Onvoltooid Verleden tijd) en 1 cd met de reportages van Radio 1 en VPRO Noorderlicht. Daarnaast is er een boekwerk vol verhalen van, over en met de betrokkenen.

Kans maken op de luxe dvd-box (ter waarde van 89,99) van Beagle, in het kielzog van Charles Darwin? Mail redactie@downtoearth-magazine.nl ovv Beagle. Vergeet uw naam en adres niet.

Slobbe



Koopgoot

We liepen door de koopgoot, een flauw herfstzonnetje boven ons hoofd. Hij zag ons al van grote afstand. Holle ogen, afgeleefde schoenen en een halfvolle fles die uit zijn jaszak stak. “Dwazen! Blinde kippen! Het einde nadert.” Minutenlang hobbelde hij achter ons aan. “En maar lachen en maar kopen en maar lopen!” Onbeholpen, met brede armgebaren tussen het winkelend publiek. “Misschien heeft hij gelijk,” vond zij. Dat irriteerde me. Doemdenkers, daar kan ik niets mee. Ze doen me denken aan wereldvreemde voorouders die voorzagen dat de schepen van de wereld af zouden vallen als ze te dicht bij de horizon kwamen. Of mensen die op nauwkeurig uitgerekende data massaal naar berg-toppen trokken omdat er een tweede zondvloed aan zou komen. Om later wat schuchter hun eigen huis weer op te zoeken, omdat het er, ook nu, toch niet van kwam. Zij vond dat niet relevant. “We leven in het nu,” zei ze. “Als je steeds naar achter kijkt, dan kom je nergens.” Onbevangen kletsend, legde ze uit wat ze bedoelde. Klimaat. Opwar-ming. Smeltende poolkappen, kreunende gletsjers, stijgend water en uitstervende dieren. Hadden we niet gezegd dat de klimaatcon-ferentie in Kopenhagen onze laatste kans was? Die conferentie die op niets was uitgelopen? Over dat onderwerp waar sindsdien haast niemand het meer over heeft? Ze knikte de zwerver toe. Een onverwachte, warme blik die hem wat van zijn stuk bracht.

Tot mijn opluchting verlegde hij zijn koers. Kakelend en druk geba-rend richtte hij zich op een groep voorbij slenterende pubers. Maar de schaduw van zijn woorden bleef een tijdje hangen. “Dat is nogal wat, vind je niet,” overpeinsde mijn vriendin, dit keer op serieuze toon. “Het einde nadert. Stel eens dat het waar is.” Ik wist niet wat ik moest zeggen. Tien, twintig jaar vooruit kijken, dat gaat nog wel een beetje. Maar het einde van de mensheid? Wie kan zoiets nou bevatten? Het hele concept van ‘eindtijd’, beseftte ik, is me gewoon veel te groot. Mijn gedachten lossen als het ware in ledigheid op, als ik me op zo’n groot terrein begeef. Zoiets als een ruimtevaarder zonder ruimtepak, oneindig uitdijend tot er niets van overblijft.

Thomas van Slobbe is directeur van Stichting wAarde en thriller-auteur. Elk nummer deelt hij met ons een lichtvoetig verhaal over duurzaamheid.

Illustratie: Renée Gubbels

DEBAT Angst en woede **slechte raadgevers**

Hoogoplopende emoties tijdens IDFA's Green Screen-debat. Jan Rotmans, hoogleraar Duurzame Transitie, clasht keihard met scepticus Bjørn Lomborg. Briar Marchs liefdevolle film *There Once Was An Island* brengt de discussie terug tot de menselijke maat.

Documentaires die schermen met feiten en cijfers – zoals *Cool It*, de spraakmakende documentaire waarin Bjørn Lomborg beargumenteert dat klimaatverandering wordt overdreven en investeren in CO₂-reductie niet de oplossing is – zijn niet echt haar ding. “Ik verdiep me liever in een situatie die ik in al zijn complexiteit en subtiliteit laat zien, dan dat ik vertel: dit is wat ik denk en dit zijn de oplossingen”, aldus filmer Briar March. De debuterende Nieuw-Zeelandse zoomt in op het eiland Nukutoa in de Stille Oceaan. Eén kilometer lang, één meter boven zeeniveau. “Het ligt ontzettend afgelegen. Hun kleine vissersbootjes zijn voor lange afstanden ongeschikt. De bewoners kunnen dus nergens naartoe. Dat kleine eiland is een microkosmos. De reactie van de eilanders op de directe effecten van klimaatverandering is een metafoor voor de manier waarop de wereld ermee omgaat.” Het merendeel van de vierhonderd bewoners heeft het eiland nooit verlaten. Nukutoa is voor hen de wereld. En die dreigt te verdwijnen.



Ten minste, volgens de regering, die wil overgaan tot evacuatie. “De gemeenschap was erg in de war”, vertelt March. Ze zien dat het water opruikt. Angst om opgeslokt te worden wedijvert met de angst voor het harde leven op de vaste wal – op Nukutoa wordt alles eerlijk gedeeld. “Er was onderling veel debat en discussie. Wat ontbrak was betrouwbare informatie.” Dan komen twee wetenschappers de situatie onderzoeken. Zij concluderen dat overstromingen vaker zullen voorkomen, maar het eiland met wat flinke ingrepen bewoonbaar blijft. Sindsdien is er weinig veranderd. “Het water tegenhouden vraagt om geld en middelen. En die zijn er natuurlijk niet. Daarnaast zijn het drastische aanpassingen die ze met zijn allen zouden moeten uitvoeren. Er mist leiderschap.” Ondertussen zijn de twee klimaatwetenschappers het fundamenteel oneens. Al Gore maakt mensen doodsbang door feiten te verdraaien, stelt Lomborg. Rotmans ziet Gore niet als zijn spreekbuis en beschuldigt Lomborg op zijn beurt van misleiding. Over en ding zijn ze het eens: klimaatverandering is een enorm maar beheersbaar probleem. Klinkt bekend.

Wendy Koops

Bekijk het Green Screen-debat op: www.idfa.nl/nl/idfatv/idfa-2010/on-demand/green-screen-klimaatdebat.aspx

ADVERTENTIE

CO₂ MARKT

DOE MEE, KOOP CO₂

VOOR EEN BETER KLIMAAT EN EEN GROENE ECONOMIE

Op de CO₂markt kun je CO₂-uitstootrechten van de Europese industrie weggopen en deze rechten laten vernietigen. Voor elk recht dat je koopt, voorkom je gegarandeerd dat er een ton CO₂ de lucht in gaat. De CO₂markt is een nieuwe manier om je CO₂ te compenseren: betrouwbaar en effectief.

NATUUR & MILIEU

WWW.CO2MARKT.EU

COMPENSEER NU EN KOOP UITSTOOTRECHTEN OP VIA **WWW.CO2MARKT.EU**

Economisch wild

“Onze boeken zijn altijd voor de tegenpartij geschreven”, zegt auteur Tom Bade in het blad van de Zoogdiervereiniging. Bade is directeur van bureau Triple E (Ecology, Economy, Experience) voor kennisontwikkeling over de relatie tussen economie, natuur en natuurbeleving. In opdracht van de Zoogdiervereiniging schreef hij het boek *Wild van de economie*. Bade schopt hierin tegen een heilig huisje en kent een geldelijke waarde toe aan natuur, met name ‘grofwild’, grote zoogdieren dus.

Ik moet bekennen dat ik dat op het eerste gezicht een slecht idee vind. Voor je het weet, wil men een diersoort inruilen voor een zak met geld. Maar wat blijkt: niet alleen natuurbeschermers zelf praten over ‘intrinsieke waarde’ van de natuur, ook de tegenpartij doet dat. Met negatieve gevolgen voor het wildbeleid. Want schade door wild wordt wel in geld uitgedrukt. Zonder de baten wordt het een krom verhaal.

Dan de vraag: wat mag je meerekenen? Wildexcursies, uiteraard, maar ook regenjassen? Fotoapparatuur? Kopjes koffie in hotels naast het bos? Ja, alles en meer. Geforceerd? Valt mee. Snel trekt Bade je de materie in. Voor een boek gericht aan de ‘tegenstander’ is het vriendelijk, vol foto’s. Kaarten tonen waar wilde zwijnen, reeën, damherten, otters, bevers en zeehonden te zien zijn. Tabellen tonen wat ze de gebieden opbrengen. De Veluwe blijkt het uitstekend begrepen te hebben, qua wildeconomie, en kan wildschade goed dragen. Ironisch detail: aanrijdingen gebeuren deels terwijl men op zoek is naar wild. Op de Kop van Schouwen, Zeeland zit echter een damhertenpopulatie waar de lokale economie niet op inspeelt. Kansen, mensen! Dit in cijfers vatten is dus erg interessant. Zo kunnen zes dagen wolf in Nederland 1.3 miljoen euro opbrengen. Ook ongezien wild brengt geld op. Zelfs als het er werkelijk niet zit, zoals poema’s.

Wild, zo stelt Bade in het boek, overstijgt op deze manier de status van ‘product’. Om z’n punt kracht bij te zetten, belicht hij de economieën rond de jacht, van opbrengsten van het vlees tot cursusgeld voor de jagershonden. Jagen en wildkijken kunnen naast elkaar bestaan, wat Bade betreft, maar er zijn steeds minder jagers en meer wildkijkers. Baten uit wildkijken overstijgen de schade, en de baten uit jacht. Inruilen van een diersoort voor een zak geld kan dus niet zomaar, wil ‘ie maar zeggen. Ben ik om? Misschien wel, al was het maar omdat ik dit soort pionierswerk waardeer. Worden de baten van boeken over wild eigenlijk ook meegerekend?

Annemarie Opmeer

Tom Bade, Reinier Enzerink, Berend van Middendorp, Gerben Smid.
Wild van de economie.
KNNV, 2010. ISBN: 9789050113434, 124 pag. Prijs: € 19,95

Recensie

PUBLICATIES **PocketPollan**

‘Eet echt voedsel’, is de simpele boodschap van Michael Pollan’s boek *Een pleidooi voor echt eten*. Voor iedereen die dat toch niet zo simpel vindt, en er graag nog een keer of wat aan herinnerd wil worden, is er nu een handzame, goedkope samenvatting met alle tips op een rijtje. *Een Handleiding echt eten*, dus, met al die dingen die je eigenlijk al wist.

Michael Pollan,
Een handleiding Echt Eten.
Arbeiderspers, 2010. ISBN 978-90-295-7397-9 164 pag. Prijs €10,-

Obsessie met spullen

De film *The Story of Stuff*, door Annie Leonard, werd een grote hit op internet. Nu is er ook een boek met dezelfde naam, vertaald in het Nederlands bovendien. Leuk geïllustreerd, leuk geschreven, maar ook dik en uiteraard vol deprimerends. Bovendien helaas nogal gericht op de VS. Toch ook vol visie over hoe het anders kan en met concrete actietips.

Annie Leonard
The Story of Stuff. AW Bruna Uitgevers, Utrecht, 2010, gebonden, 376 pag. ISBN 978-90-229-9604-1. Prijs: €24,95 www.storyofstuff.nl

Warm van Nederland

Maar liefst veertig procent van het fossiele brandstoffenverbruik in Nederland is voor warmte. Het boek *Warmte in Nederland*, door de oprichter van het Warmtenetwerk Klaas de Jong, laat allerlei praktijkvoorbeelden zien. Van geothermie tot energieleverende kassen, van de inzet van de warmte van een afvalcentrale tot solarthermie. Het boek biedt inspiratie en geeft een gevoel van trots: ook in Nederland gebeurt er van alles. Hoe dat succesvol wordt laat dit boek zien: niet alleen door techniek, maar vooral door lokale samenwerking. Een boek om van te leren.

Klaas de Jong
Warmte in Nederland. Warmte en koudnetten in de praktijk.
Uitgeverij Mauritsgroen, 2010. ISBN: 978-90-78171-12-6. Prijs €9,95

Down to Earth 2 | december 2010 | 41



Biodynamische champagne

Zo aan het begin van december gaan de gedachten alweer stilletjes uit naar kerstdiners en oliebollen. Dit jaar kunnen we daar in stijl de biodynamische champagne aan toevoegen van Agoston & Krieger, exclusief importeur van Franck Pascal uit het piepkleine Baslieux-sous-Chatillon in de Marne vallei in Frankrijk. Agoston & Krieger is de eerste importeur in Nederland die honderd procent biodynamische champagne levert. Het bedrijf opereert vanuit de visie dat bewust leven en genieten prima samen kunnen gaan. Met de opmars van biologische en biologisch-dynamische wijn en champagne

wordt de vraag naar duurzame verpakkingen ook steeds groter. Agoston & Krieger is tevens de eerste importeur die de Organic Champagnebag introduceert op de Nederlandse markt voor een ecochique dimensie. Een duurzame verpakking voor relatiegeschenken en geschikt voor hergebruik. Champagne en ‘bag’ zijn te koop via de webwinkel van Agoston & Krieger Organic: www.organicchampagne.nl
Wel kopen want: Een ‘groene’ kerst en een organic nieuwjaar!
Niet kopen want: Met gemiddeld 35 euro per fles niet echt goedkoop.

Het recept

Broccolitaart zonder nepvlees

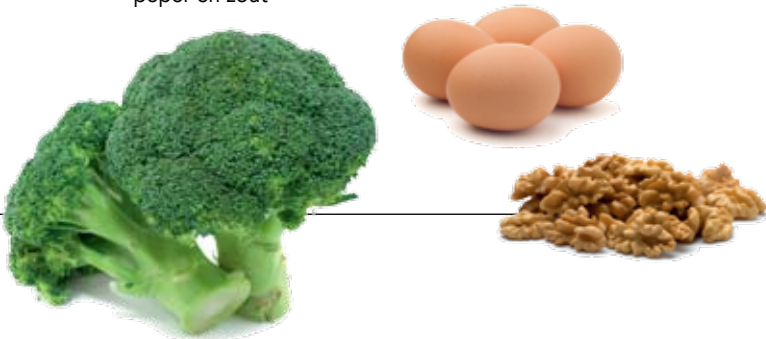
“Het gaat écht naar vlees smaken” zeiden de Wageningse technofood-mannen, begin dit jaar tegen me. Over het kunstvlees waar ze aan werkten, samen met de man van Marianne Thieme, eh pardon - een mens is immers niet de helft van een stel - biologisch akkerbouwer Jaap Korteweg. Onlangs opende Korteweg de eerste vestiging van ‘De vegetarische slager’ in Den Haag. Honderd procent plantaardig, om de verstokte carnivoor van zijn bout en bieflapje af te krijgen. Edel motief. “Het is echt heel lekker! Je denk echt dat het kip is,” zegt op de website van de vega-slager de man van de nieuwe burgemeester van Maastricht, eh pardon, Albert Verlinde. Tijd voor de *proof of the pudding*, kreeg ik wat recensie-nepvlees bezorgd: ‘Yakitori’, behoorlijk vlezig uitzienende bleke spiesjes en een bakje ‘Char Shi BBQ’, met bruine brokjes. Ook de *bite* – zo belangrijk voor de carnivore beleving – was behoorlijk vlezig, knap gedaan! Voor de rest laat ik mijn gezinsleden aan het woord. Over de Yakitori: “Ruikt naar pan-nekoek.” “Niet vies, wel te zoet.” “Smaakt absoluut niet naar vlees.” De Char Shi BBQ: “Ruikt en smaakt naar ketjap.” “Veel te veel anijssmaak.” “Ik zou niet weten waarom je dit zou moeten eten.” En toen meldde de huisgenoot van de hoofdredacteur van de Volkskrant, eh pardon, Sylvia Witteman, me ook nog dat zij en twee van haar kinderen ziek werden van het vegetarische

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Lekker landschap* en *Ik eet dus ik ben*.

nepvlees: “Er zit denk ik een of andere allergen in. Al zou ik niet weten welk, want we kunnen altijd alles eten. Van mij mag je er over schrijven, want als wij er ziek van worden, kan dat anderen ten slotte ook overkomen!” Hierbij.

- Benodigdheden*
- 2 flinke stronken broccoli
 - 200 gram bloem
 - enkele scheuten olijfolie
 - 3 eetlepels sesamzaad
 - half zakje bakpoeder
 - 2 handvol gepelde walnoten
 - 200 gram gruyère kaas
 - 4 eieren
 - 2 deciliter room
 - 1 teentje knoflook
 - theelepel gemalen komijn
 - peper en zout

Verwarm de oven voor op 200 graden. Stoom de broccoli beetgaar in een vergiet boven een pan kokend water. Kneed van bloem, zout, bakpoeder, sesamzaad, wat water en olijfolie een soepel deeg, rol dat uit en bekleed er een springvorm mee. Strooi wat walnoten over de bodem, plus broccoli en daarover geraspte kaas. Dan nog zo’n laag. Daaroverheen de met room, eieren, zout en peper, komijn en uitgeperste knoflook losgeklopte eieren. Drie kwartier in de oven. “Verrukkelijk”, vond mijn zwaar aan vlees verslaafde zoon.



Fair trade vakantie

Echt verantwoord op vakantie? Reisorganisatie Baobab stelt al 38 jaar verre, fair trade reizen samen. De organisatie werkt zoveel mogelijk samen met lokale mensen voor accommodaties, lokale vervoersmaatschappijen en gidsen. Bij Baobab kun je niet alleen de CO₂-uitstoot van je vlucht, maar ook van je lokale vervoer onderweg compenseren. Een deel van de inkomsten gaat naar lokale projecten, waardoor bijvoorbeeld ontbossing wordt tegen gegaan. Duurzaam en fair trade dus! “Komen waar het anders is dan thuis, in je opnemen wat je zintuigen streelt, en beseffen dat we uiteindelijk overal hetzelfde zijn. Altijd ongewone en originele reizen”, zo prijst Baobab haar reizen op de website baobab.nl aan.
Wel kopen want: Weer eens wat anders dan een fietsvakantie in Nederland.
Niet kopen want: Consuminderen is beter dan compenseren.

Cadeaus uit de Noordzee...



Een echt origineel cadeau? Voor een heel klein bedrag (1, 3 of 5 euro) koop je bij de online Strandshop van Stichting De Noordzee strandafval: van ballonnen, speentjes, schoenen, jerrycans, visnetten tot tv’s en koelkasten. Alle producten komen van het strand of uit de Noordzee en zijn daardoor uniek. Zit je niet te wachten op een petfles vol zoekkokkels? Je kan het product ook symbolisch kopen door een donatie te geven. De opbrengsten van de verkoop gaan naar Stichting De Noordzee die zich inzet voor een duurzaam gebruik van de Noordzee. Met deze campagne brengt de stichting de afvalproblematiek onder de aandacht: www.noordzee.nl
Wel kopen, want: Je draagt bij aan een schoon strand.
Niet kopen, want: Wat moet je ermee?

BRRRR... koud buiten!

Zelfvoorzienend leven stoffig? Alles behalve! In deze aflevering: warmte.

Cv een graadje hoger en lekker bij de verwarming zitten. Klinkt goed. Maar wie zelfvoorzienend is, heeft geen cv meer. Of in ieder geval geen energiebedrijf dat zorgt dat je de boel lekker op kan stoken. Gas & licht is dan volledig je eigen pak-kie an. Meer werk, dat wel. Maar het heeft ook zo zijn voordelen. Die pittige energierekening elke maand is bijvoorbeeld verleden tijd.

Zelf opwekken
Om de temperatuur in huis wat op te krikken, kun je fikkies stoken in de open haard. Maar er zijn ook manieren die minder arbeidsintensief zijn (als ze eenmaal geïnstalleerd zijn). Zoals een warmtepomp, lage temperatuur verwarming, een zonneboiler, houtvergassingsinstallatie of tegelkachel. Voor de benodigde elektriciteit kun je een setje zonnepanelen op je dak installeren, een windmolen in je tuin zetten of allebei. Op www.meermetminder.nl vind je allerlei min of meer zelfvoorzienende energiemogelijkheden met tekst, uitleg en eventuele subsidies. Of je daarmee ook echt voldoende energie opwekt om aan je eigen vraag te voldoen, hangt van twee dingen af: 1. hoeveel je opwekt en 2. hoeveel je nodig hebt. En, logisch, hoe minder je nodig hebt, hoe makkelijker het is om genoeg op te wekken. Een beetje slimmerik houdt zijn verbruik dus enigszins binnen de perken.

Minder verbruiken
Hoe? Door (groot)moeders regeltjes toe te passen: dikke trui en sloffen aan, geen licht laten branden in ruimtes waar je niet bent en alleen de kamer(s) verwarmen waar je gebruik van maakt. Prima, alleen zijn dat allemaal besparingen uit de categorie ‘alle beetjes helpen’. Wie serieus wil minderen, komt niet aan isolatie. In een vrij nieuw huis zit je waarschijnlijk redelijk geïsoleerd. Maar in oudere woningen valt heel wat winst te halen met het dichten van gaten, kieren en holle ruimtes tussen (spouw)muren onder vloeren en bij het dak. Dat kun je heel goed zelf doen. Met allerlei huis-, tuin en keuken materialen. Opgedorpelde wollen dekens voor kieren. Gaten dichten met oude kranten. En ook kurk en schelpen isoleren als de beste. Geen beter excuus om nog een fles wijn open te trekken. En staat er nog een emmer vol gevonden nonnetjes en kokkels in de schuur, waar de kinderen toch nooit meer naar omkijken? Hup, in de kruipruimte ermee. Meer weten over zelf verantwoord isoleren? Kijk op www.verantwoordisoleren.nl

Nienke Oosterbaan - is auteur Fred & Wilma in de Vinexwijk en geeft ons elk nummer een leuke tip om zelfvoorzienend te leven.

Doe het zelf

Belang bij bescherming van dieren

Stel: u geniet als vogelliefhebber van een steenuiltje dat in uw achtertuin broedt. Nu heeft de provincie de omgeving onlangs aangewezen als beschermde leefomgeving voor de steenuil. Behalve het stuk met uw tuin! U maakt bezwaar bij de provincie. Maar die zegt dat u geen direct belang hebt bij deze zaak. De vraag waar precies de grenzen liggen van dit beschermde leefgebied is alleen in het belang van de uilen. Uw bezwaarschrift wordt daarom niet in behandeling genomen. Gelukkig dacht de Rechtbank in Haarlem er in dit geval anders over: de natuurliefhebber had wel degelijk direct belang bij de aanwezigheid van steenuilen in zijn leefomgeving. Maar individuele burgers worden niet altijd als belanghebbende gezien, zo ook bij procedures tegen bestemmingsplannen of bouwprojecten. Wie kan er dan opkomen voor bijvoorbeeld de steenuil? Die kan zelf niet naar de rechter, natuurlijk. De vraag of u als burger wel belang hebt, wordt in het recht steeds belangrijker. Ten eerste is het nu al zo dat uw bezwaar- en beroep-schrift alleen behandeld wordt als u als belanghebbende wordt gezien. Daarnaast ligt er een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer over aanpassing van het bestuursprocesrecht. Dat houdt onder andere in dat de rechter fouten in overheidsbesluiten door de vingers moet(!) zien, als er niemand is die daar direct belang bij heeft. Nu zijn er twee manieren om te zorgen dat u als belanghebbende wordt aangemerkt. U kunt zich aansluiten bij een bestaande organisatie die zich inzet voor de natuur, bijvoorbeeld Vogelbescherming Nederland of Milieudefensie. Als die organisatie voor u naar de rechter wil, zal de rechter haar als belanghebbende zien. De tweede mogelijkheid is dat u zelf een vereniging of stichting opricht, die actief de steenuil beschermt. Als de doelstelling in de statuten staat en de groep zich daar op verschillende manieren concreet voor inzet, wordt ze in principe als belanghebbende aangemerkt. Het is natuurlijk wel een grote omweg. Het zou beter zijn als alle burgers de belangen van natuur in hun omgeving mochten verdedigen. Hopelijk denken de Tweede Kamerleden daar ook zo over...

Jacqueline Mineur is als jurist werkzaam bij Milieudefensie en advocatenkantoor HABITAT te Amsterdam. Samen met Barry Meruma, advocaat bij HABITAT, schrijft zij over omgevingsrecht.

Colofon

Down to earth
Nummer 1, november 2010

Down to earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie en verschijnt zes maal per jaar. Het blad wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt weer van de Vereniging Milieudefensie. Wie kopij wil inzenden, wordt verzocht vooraf contact op te nemen met de redactie. Overname van artikelen is mogelijk na overleg met de redactie.

Redactieadres
Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam
T: 020-5507374
F: 020-5507310
E: redactie@downtoearth-magazine.nl
www.downtoearth-magazine.nl
Servicelijn (voor abonnementen, administratie en vragen): 020 6262620

Redactieraad: Victor van den Belt, Kees van den Bosch, John Verhoeven
Redactie: Freek Kalleneberg, Annemarie Opmeer (hoofd)
Druk: Senefelder Misset, Doetinchem
Dit tijdschrift is gedrukt op Reviva Print (100% kringloop)

Abonnement
Minimaal €34,- per jaar. U bent dan tevens lid van Milieudefensie. Opzeggingen alleen schriftelijk via de Milieudefensie Servicelijn, Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam. Opzeggen kan tot 1 november voor de eerste helft van het kalenderjaar en tot 1 mei voor de tweede helft van het kalenderjaar.

Advertenties
Tarieven en opgave via Adviesbureau Cadex, Tuin 12, 4307 Oosterland (Zld).
T: 0111-643307. F: 0111-644084.
E: info@cadex.nl

ISSN: 2211-0712

ADVERTENTIES

DE NIEUWE KEUKEN...

Natuurlijke materialen, energiezuinige apparatuur, oerdegelijk vakmanschap. Ontworpen en uitgevoerd volgens uw **eigen** wensen.

Bernhagen Natuurkeukens, Traay 196-198, Driebergen-Rijsenburg, tel. (0343) 755 006. info@natuurkeukens.nl www.natuurkeukens.nl

...NATUURLIJK MOOI

Adverteren in Down to Earth?

ADVIESBURO
CADEX

0111 643307 | info@cadex.nl | www.cadex.nl

Colofon



Actief in regio Rotterdam
Milieudefensie komt in actie tegen de plannen voor veel nieuwe wegen in Rotterdam en omgeving. Want het kan ook anders. Help mee in onze strijd tegen meer asfalt in Rotterdam! Wij zijn op zoek naar mensen in de regio die ons willen helpen, meedenken en ondersteunen. Mail naar vrijwilliger@milieudefensie.nl

4e Conferentie van Tilburg
3 februari 2011, Tilburg. Werk mee aan een routeplan voor de Fair & Green Deal, via debatten, voordrachten en workshops. Met medewerking van onder andere Klaas van Egmond, Esther-Mirjam Sent, Peter Tom Jones en Hans Berkhuizen. Inschrijving en meer informatie: www.platformdse.org



Mis ze niet: Actieve Ledendagen!
Zaterdag 29 januari – 18 juni (met jubileumfeest!)

– 17 september. In 2011 organiseert Milieudefensie drie Actieve Ledendagen. Actieve leden en vrijwilligers zijn van harte welkom om na te denken over de plannen en activiteiten voor de komende tijd. Daarnaast gaan we aan de slag met de campagnes van dat moment en zijn er vele interessante workshops. Dus mis ze niet en zet de data alvast in je agenda! Locaties worden nader bekendgemaakt. Milieudefensie bestaat 40 jaar in 2011, en dat vieren we! De Actieve Ledendag van 18 juni wordt daarom afgesloten met een jubileumfeest. Meer informatie en aanmelden: via vrijwilliger@milieudefensie.nl of 020 626 2620



Meet Friends of the Earth Europe!
Zondag 22 mei, Wijk aan zee. Milieudefensie is lid van een internationaal netwerk, Friends of the Earth, met leden in meer dan 70 landen. Maar wat doet het netwerk voor Milieu-

De Postcode Loterij helpt!

Milieudefensie is al sinds 1996 partner van de Nationale Postcode Loterij, de grootste goede doelen loterij van Nederland. Met steun van de deelnemers van de Postcode Loterij zet Milieudefensie zich in voor het landschap, een gezonde landbouw en een goed klimaat.

Voor € 10,50 per lot speelt u al mee. Meld u aan via 0900-300 1500 (20 cpm) of ga naar www.postcodeloterij.nl
Hartelijk dank voor uw deelname.

Foto: Zilveren maan, Lars Seerling/FN

NATIONALE POSTCODE LOTERIJ

ADVERTENTIES

Schenken met belastingvoordeel

Verdubbel je gift met hetzelfde geld. Het klinkt misschien gek, maar toch is het mogelijk en makkelijk. Via een notariële schenking kunt u Milieudefensie steunen, terwijl u een deel van uw schenking weer terug ontvangt van de Belastingdienst. Vanaf een bijdrage van € 100,- per jaar nemen wij bovendien alle formaliteiten en kosten van de notaris op ons.

Download het volmachtformulier op www.milieudefensie.nl of neem contact op met Maud Schaake via tel: 020-6262620.

Ruben Sanderse (44), professioneel altviolinist in Amsterdam: "Milieudefensie spreekt mij aan. Daarom steun ik haar al jaren. Deze notariële akte levert iedereen voordeel op: ik kan meer geven zonder dat het mij meer kost en Milieudefensie is er zeker van dat dat geld echt komt."

Milieudefensie. Een wereld te winnen.

MILIEU DEFENSIE

Oproepen en Agenda

defensie, en wat doet Milieudefensie voor het netwerk? En hoe kun je als lid of lokale afdeling bijdragen? Ontmoet de Europese lidgroepen uit het Friends of the Earth netwerk. Programma voor deze bijeenkomst wordt nog bekendgemaakt. Meer informatie: service@milieudefensie.nl of 020 626 2620.



Jubileumcongres
Vrijdag 27 mei. In 2011 bestaat Milieudefensie 40



Algemene Ledenvergadering
Maandagavond 6 juni. Met op de agenda: besluitvorming over het meerjarenperspectief 2012-2013, verkiezingen, jaarverslag en jaarrekening 2010. Locatie: Utrecht. Voor aanmelding, zie vanaf 4 april www.milieudefensie.nl

Regeladvertenties

Ook een regeladvertentie plaatsen? €5,50 per regel. Uitsluitend aanleveren via de website www.downtoearth-magazine.nl

WILT U DUURZAAM WANDELEN?
Kijk op www.anders-wandelen.nl en bestel de wandelgids

UW EIGEN BOSGROND IN NEDERLAND?
Belastingvrij bezit van natuur voor eigen recreatie. Bel: 06-42028399 of mail Joris@kellerberg.com

Luid landje

Smog, rommel op straat, ongelukken, vandalisme, geluidsoverlast, bange huisdieren... en toch willen we zelf ons vuurwerk blijven afsteken. In 2009 startten Groen Links raadsleden Arno Bonte (Rotterdam) en David Rietveld (Den Haag) een burgerinitiatief tegen consumentenvuurwerk, maar vóór professioneel vuurwerk, dat wel zestigduizend handtekeningen haalde, maar geen steun in de Tweede Kamer kreeg. Op 1 januari 2010 richtten de raadsleden met het Oogheekundig Gezelschap vervolgens de vereniging Vrolijk Nieuwjaar op, voor het beperken van vuurwerkoverlast. Daar zullen we vast van gaan horen tegen de jaarwisseling.

www.vrolijknieuwjaar.nl

istockphoto

Wil jij een pensioen zonder toekomst?

www.milieudefensie.nl/teerzanden

Schrijf
teerzand je
pensioen
uit!



Milieudefensie. Een wereld te winnen.

